

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONÁLNÍHO ŘÍZENÍ

bakalářské prezenční studium

2007-2011

Pavel Marks

**Časopisy českých osvětových a lidovýchovných institucí
v první polovině 20. století**

**Periodicals of czech institutions of adult education in the
first half of 20th century**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha 2011

Vedoucí práce: PhDr. Michal Šerák, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji,

že tuto předloženou bakalářskou práci jsem vypracoval zcela samostatně a uvádím v ní všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 6. ledna 2011

.....

podpis

OBSAH

RESUMÉ.....	5
ABSTRACT	5
0 ÚVOD.....	7
1 Osvětová a lidovýchovná činnost v Československu v první polovině 20. století	8
1.1 Problematika vymezení základních pojmů.....	9
1.2 Lidovýchovné zákony.....	12
1.3 Nejvýznamnější lidovýchovné organizace.....	14
2 Časopis <i>Česká osvěta</i>	19
2.1 Články	20
2.2 Lidové knihovny a lidová četba	24
2.3 Osvětový věstník.....	24
2.4 Lidová výchova v cizině	27
2.5 Lidové školy a vyšší lidové školy	29
2.6 Lidové jeviště, loutkářství a rozhlas	30
2.7 Zhodnocení.....	32
3 Časopis <i>Dělnická osvěta</i>	34
3.1 Politika a ideologie	34
3.2 Kultura a média	37
3.3 Osvětová a lidovýchovná činnost	39
3.4 Informace ze zahraničí.....	40
3.5 Rubriky Knihovna, Čítárna a Poznámky	41
3.6 Zhodnocení.....	42
4 Časopis <i>Osvěta venkova</i>	44
4.1 Úvodní stati	44
4.2 Organizace osvětové práce na venkově.....	46
4.3 Organizační věstník S.Ú.S.....	48
4.4 Ostatní rubriky	51
4.5 Zhodnocení.....	53

5	Komparace ČASOPISŮ ČESKÁ OSVĚTA, DĚLNICKÁ OSVĚTA A OSVĚTA VENKOVA.....	55
6	závěr.....	63
7	Soupis bibliografických citací.....	65

RESUMÉ

Tato práce se věnuje časopisům českých osvětových a lidovýchovných institucí v první polovině 20. století. Soustředí se na analýzu jednoho ročníku periodik tří institucí. Konkrétně se jedná o časopis *Česká osvěta* vydávaný Masarykovým lidovýchovným ústavem, časopis *Dělnická osvěta* vydávaný Dělnickou akademií a časopis *Osvěta venkova* vydávaný Svobodným učením selským. Sledovaným obdobím jsou ročníky 1929-1930.

K hlavním tématům, jimž se periodika věnují, patří teoretické úvahy o osvětě a lidové výchově či konkrétní činnost v této oblasti v ČSR – právní rámec (lidovýchovné zákony), výroční zprávy organizací, otázky jejich spolupráce na lokální i celostátní úrovni, přehledy nabízených aktivit. Časopisy přinášejí také aktuality, zajímavosti a příklady podobné činnosti ze zahraničí. Dále je v periodikách věnován prostor významným osobnostem z politiky, kultury a vzdělávání. K významným tématům se řadí také knihovnictví, literatura, divadelnictví, loutkářství, film, nebo v menší míře hudba. Časopisy se nevyhýbají ani politice a ideologickým otázkám.

Časopisy se podobají strukturou a vybíranými tématy. Odlišují se hlavně důrazem, jež na konkrétní témata kladou.

Klíčová slova: osvěta, lidovýchova, lidová výchova, lidovýchovné zákony, *Česká osvěta*, *Dělnická osvěta*, *Osvěta venkova*, Masarykův lidovýchovný ústav, Dělnická akademie, Svobodné učení selské.

ABSTRACT

This work deals with periodicals of Czech institutions of adult education in the first half of the 20th century. It focuses on the analysis of one volume of the three institution periodicals. Specifically, the periodical called *Česká osvěta* and published by Masaryk's Educational Institute, a journal called *Dělnická osvěta* and published by the Labour Academy and the periodical called *Osvěta venkova* and published by institution called Free Pasant Study. The focus is on the volume of period 1929-1930.

The main topics mentioned in the periodicals include theoretical reflections on adult education and awareness and concrete actions in this field in Czechoslovakia - the legal framework (educational laws), the annual reports of organizations, issues of cooperation at local and national level, an overview of offered activities. Periodicals

also bring news, features and examples of similar activities abroad. In the fornamed periodicals there is also place devoted to outstanding personalities from politics, culture and education. The major topics also include librarianship, literature, theater, puppetry, film, or to a lesser extent, music. Magazines do not often keep away from political and ideological issues.

Magazines present similar structure and topics. They differ mainly in emphasis placed on specific topics.

Key words: education, folk education, folk-educational laws, Česká osvěta, Dělnická osvěta, Osvěta venkova , Masaryk's Educational Institute, Labour Academy, Free Peasant Study.

0 ÚVOD

Historickým tématům ve vzdělávání dospělých není v současnosti věnována příliš velká pozornost, přestože názory, myšlenky a instituce působící v předcházejících desetiletích mohou sloužit v některých ohledech jako inspirační zdroj pozitivních a negativních záležitostí, se kterými se společnost v dané době střetávala, nebo mohou fungovat jako zajímavý obraz doby, v níž existovaly.

V centru pozornosti této bakalářské práce se, jak vyplývá z jejího názvu, nacházejí časopisy českých osvětových a lidovýchovných institucí v první polovině 20. století. Právě periodika těchto institucí mohou poskytnout dobově aktuální pohled na nejvýznamnější problémy, s nimiž se muselo prostředí vzdělávání dospělých v první polovině dvacátého století potýkat.

Vzhledem k omezenému rozsahu bakalářské práce není možné zabývat se větším počtem časopisů, proto je jejich výběr zúžen na tři časopisy tří lidovýchovných organizací, konkrétně se jedná o časopisy *Česká osvěta*, (periodikum Masarykova lidovýchovného ústavu), *Dělnická osvěta* (periodikum Dělnické akademie) a časopis *Osvěta venkova* (periodikum Svobodného učení selského). Zvoleným obdobím je ročník 1929-1930. Tento výběr není náhodný, koresponduje s více než desetiletou existencí samostatné Československé republiky, ale také s přibližně desetiletou platností dvou lidovýchovných zákonů. Přelom let 1929 a 1930 je také nutný proto, že sledované časopisy nevycházejí se stejnou periodicitou.

Cílem práce je analýza jednotlivých časopisů a jejich charakterizování prostřednictvím komparace. Sledována bude především struktura časopisů a hlavní témata, zejména ta, jež mají přímou souvislost se vzděláváním dospělých, informují o rozsahu činností osvětových a lidovýchovných institucí, nebo celého vzdělávacího systému či přinášejí zprávy z aktuálního dění a dobový pohled na ně (na přelomu 20. a 30. let předpokládám například otázky spojené s řešením hospodářské krize, nebo upozornění na česko-německé vztahy).

V úvodu bych rád poděkoval PhDr. Michalu Šerákovi, Ph.D., za cenné rady, připomínky a odborné vedení při psaní této bakalářské práce.

1 OSVĚTOVÁ A LIDOVÝCHOVNÁ ČINNOST V ČESKOSLOVENSKU V PRVNÍ POLOVINĚ 20. STOLETÍ

Osvětová a lidovýchovná činnost v Československu první poloviny 20. století vyrůstá z rozmanitých aktivit století předcházejícího, proto je třeba oblast lidové výchovy ve 20. století u nás vnímat v kontextu a vývojových tendencích století devatenáctého.

Trnka (1946, s. 150) vývoj lidové výchovy u nás dělí celkem do čtyř období (*Přímá činnost lidovýchovná, Organisovaná péče o lidovou výchovu, Zákonné normování lidové výchovy a Studium lidové výchovy*). V prvním období, označovaném jako *přímá činnost lidovýchovná*, vznikla lidová výchova jako součást sociálního hnutí a velmi úzce souvisela s národně obrozeneckými snahami. Charakteristickým rysem této fáze je zakládání nejrůznějších spolků, které můžeme na podkladě jejich činnosti rozdělit do různých skupin. Trnka (1946, s. 150) na čelní místo spolkové činnosti staví snahy politicko-národní, se kterými souvisejí i hnutí sociální, stavovské, společenské a dělnické. Druhou oblast spolkové práce označuje jako kulturně-hospodářskou, kam řadí vývoj umělecký, literární, hudební, výtvarný a divadelní. Další oblastí je tělovýchovné hnutí (především spolek *Sokol*), ke kterému se přidává i činnost turistická a rekreační.

V tomto období byly vedle spolků (divadelních, hudebních, pěveckých, tělovýchovných a dalších) zakládány také měšťanské besedy, muzea, knihovny a divadla. Samostatným počinem na poli vědeckém bylo obnovení české univerzity. Všechny tyto i další jiné organizační snahy osvětové se projevily lidovýchovně nejvýrazněji v soustavném zakládání knihoven a v pořádání vzdělávacích přednášek (Trnka, 1946, s. 151). Završením prvního období se stalo založení univerzitních extenzí (roku 1898), vznik Dělnické akademie (1896) a Ústřední školy dělnické (1898).

Vznikem Dělnické akademie a Ústřední školy dělnické jakožto organizačních ústředí vstupuje, podle Trnky (1946, s. 151), vývoj lidové výchovy do druhé fáze (*Organisovaná péče o lidovou výchovu*). „*Vznikají organizační ústředí, která se stávají nejen ústředími určitého okruhu stejnoznačných snah osvětových, nýbrž i pečovatelskými institucemi, které si berou za úkol programově organisovati lidovou výchovu*“ (Trnka, 1946, s. 151). Vrcholným okamžikem druhého období vývoje lidové výchovy byl rok 1906, kdy z podnětu Národní rady české vznikl *Svaz osvětový*. Ten se měl stát zastřešující organizací pro všechny české lidovýchovné aktivity. Trnka (1946, s. 152) zdůrazňuje Svaz osvětový jako nepolitickou organizaci, která má sloužit

příslušníkům všech politických stran. Přes zřejmý záměr koordinovat vzdělávací práci docházelo k rozporům mezi státní organizací a místní spolkovou činností.

Třetí období vývoje lidové výchovy (*Zákonné normování lidové výchovy*) je, podle Trnky, ve znamení snahy zákonně normovat ty lidovýchovné organizace a systémy, které se v praxi osvědčily. Výsledkem jsou dva tzv. lidovýchovné zákony vydané po roce 1918. Jedná se o zákon o kursech občanské výchovy a zákon knihovní (podrobněji viz kapitola 1. 2). Na jejich základě vznikaly knihovny i školy různých stupňů, což podnítilo potřebu zabývat se lidovou výchovou na teoretické úrovni.

Tím se završuje vývoj podle Trnkovy periodizace a lidová výchova vstupuje do svého čtvrtého období označeného jako *Studium lidové výchovy* (Trnka, 1946, s. 155), kdy je třeba soustavně se věnovat metodám a didaktice lidové výchovy a systematicky vzdělávat pracovníky a organizátory lidové výchovy, aby jejich práce dosáhla profesionální úrovně. V této souvislosti Trnka zmiňuje vydání dekretu o státní osvětové péči v roce 1945, který mimo jiné zavádí vysokoškolské studium osvětových pracovníků. Pro studium a výzkum lidové výchovy měl být zřízen *státní výzkumný ústav lidovýchovný*, jehož základ měl vytvořit již *Masarykův lidovýchovný ústav* (Trnka, 1946, s. 156). V praxi ovšem výzkumný ústav lidovýchovný nikdy nevznikl.

Z výše uvedeného přehledu vyplývají některé problémy, kterým je třeba věnovat se podrobněji. Týkají se především nejasné terminologie, vztahu jednotlivých organizací (*Svaz osvětový*, *Dělnická akademie*, *Ústřední škola dělnická* a další) a významu lidovýchovných zákonů. Tyto otázky budou detailněji řešeny v následujících oddílech.

1. 1 Problematika vymezení základních pojmů

V terminologii související s lidovýchovnou a osvětovou činností panuje mnoho nejasností. Trnka (1943, s. 6) vyjmenovává některé termíny, které se ve vztahu k této vzdělávací oblasti používaly, například *lidová výchova*, *výchova dospělých*, *národní výchova*, *lidovýchovná práce*, *osvětová práce*. Navíc odkazuje na název organizací spojených se vzděláváním, konkrétně *Svaz osvětový* jako lidovýchovné ústředí a *Ministerstvo školství a národní osvěty*. Také upozorňuje, že heslo lidové výchovy zní „*Osvětou vpřed!*“.

Je tedy zřejmé, že zde existují dvě skupiny termínů, a sice lidová výchova a osvěta (a jejich varianty), jejichž významy spolu souvisejí a částečně se překrývají. Pro přesnost vyjádření je nutné vymezit jejich vztah.

Vývojově starší je termín *osvěta*, který byl poprvé použit J. Kollárem v době národního obrození. Přímo souvisí s myšlenkovým směrem osvícenství a zahrnuje vzdělávání širokých vrstev obyvatelstva a rozšiřování jejich kulturního povědomí. Trnka osvětu chápe do značné míry jako synonymum ke všeobecnému vzdělání a vzdělanosti: „*Vzdělanost neb osvěta v nejširším slova smyslu značí soubor vědění, víry, mravnosti, mravů, umění, zákonův a vůbec všech vlastností a zvyků, které se v člověku, žijícím ve společnosti, vyvinuly.*“ (Trnka, 1946, s. 68)

V pozdějším období je výraz *osvěta* nahrazován termíny *lidová výchova*, *lidovýchova* či *lidové vzdělávání*. U nás se tyto termíny objevují na přelomu 19. a 20. století, kdy se, podle Trnky (1946, s. 68), stává lidová výchova předmětem organizované péče. Jak upozorňuje K. Škoda (1977, s. 9) v období po roce 1945 se pojmu *osvěta* nedostalo při jeho užívání významu natolik pregnantního, aby jej bylo možno přesněji vymezit a určit. Velmi často se pojímá *osvěta* jako ekvivalent *lidovýchovy*, *osvětové práce* apod. Pojem „*osvěta*“ se stává víceznačným, a lze jím rozumět buď osvětovou činnost, kterou vykonávají osvětová zařízení všech stupňů a typů, nebo určitý dosažený stupeň či výsledek osvětové práce, nebo konečně i organizační, materiální a technické předpoklady pro osvětovou činnost – prostě organizační systém.

„*V určitých obdobích se užívaly výrazy osvěta, osvětová práce, lidovýchova aj. běžně vedle sebe, jindy zase – např. v době obrozenecké – vystupoval do popředí výraz „osvěta“, v první republice to byl zase termín „lidovýchova“, který se pak hojně užíval přibližně až do roku 1951, kdy je nahrazován termínem kulturně osvětová práce či osvětová práce. Tento přelom je způsoben (...) rozšířením termínu kulturně osvětová práce ze sovětské překladové literatury a (...) výrazným kritickým postojem k buržoazní lidovýchově.*“ (Škoda, 1977, s. 10-11)

Trnka (1946, s. 70) pokládá za nejlepší termín „*lidová výchova*“, „*protože výraz „výchova dospělých“ je nevhodný, ježto vymezuje rozsah lidové výchovy příliš úzce, neboť vylučuje mimoškolní výchovu mládeže a dorostu. Výraz „mimoškolní výchova“ je naproti tomu příliš široký, ježto do lidové výchovy nepatří příliš jednoznačná: výchova církevní, stranickopolitická, vojenská a pod. (...) Výraz „výchova národní“ je příliš úzký, i když chápeme národní výchovu jako výchovu národa vůbec, nebo i když ji chápeme jako zvláštní druh výchovy. (...) Odmítneme-li název „lidovýchova“ jako složeninu příliš připomínající výraz německý, je výraz „lidová výchova“ nejpřijatelnější. Dostává již nyní běžným užíváním pregnantní význam.*

Trnka sám přesnou a ucelenou definici termínu *lidová výchova* nevytvořil, přesto si můžeme udělat jasnější představu o jeho chápání tohoto pojmu na základě charakteristik, které předkládá – „*lidová výchova je mohutný systém vedle systému školního, vychází z vůle člověka k sebeuplatnění a možnosti nejlepšího uplatnění, vychází z přítomnosti a ze současných otázek. Lidová výchova je uplatnění kulturního tvoření ve směru kulturní kooperace, (...) je systémem všech (...) zařízení, kde se uplatňuje kulturní kooperace a kde se tvoří nové možnosti a nástup k dalšímu rozvoji a kulturnímu obohacení národa a lidstva. Lidová výchova znamená bezprostřední styk mezi rovnocennými individualitami, kde není předem dána nadřazenost a podřazenost, kde běží onen dialog na podkladě vzájemného souzvuku.*“ (Trnka, 1946, s. 20-21)

J. Uher jako autor hesla *Lidová výchova* v Pedagogické encyklopedii (1939, s. 50) uvádí vedle historického původu lidovýchovných snah připomínku o snaze politických systémů používat lidovou výchovu k podpoře svých cílů, a dále upozorňuje, že v tomto pojetí ztrácí *l. v.* (tj. lidová výchova) vlastní poslání, neboť jako produkt demokratického ducha má za vlastní úkol vnitřně obrozovat a osvobozovat a pomocí vzdělání povznášet lidské individuum a jeho prostřednictvím i společnost.

Podrobnější informace o lidové výchově v Pedagogické encyklopedii obsahuje heslo *československé školství*, které obsahuje část *lidová výchova* (1938, s. 251-2) zpracovanou Antonínem Matulou. Zde je lidová výchova definována jako „*soustavná činnost výchovná a vzdělávací mimo školu, jejímž předmětem jsou lidé školou odrostlí a jejímž cílem je činné rozvíjení jejich duševních sil a šíření vědění mezi nimi; lidovou výchovou se někdy rozumí i soustavná vědecká, právní, administrativní a organizační péče o onu činnost výchovnou a vzdělávací.*“ Jako synonymní termíny k lidové výchově jsou tu zmíněny *výchova dospělých, mimoškolní výchova, poškolní výchova, osvěta, lidová osvěta* či *národní osvěta*. Jejich samostatné definice Pedagogická encyklopedie nepřináší.

Pro úplnost můžeme uvést současné definice podle Výkladového slovníku vzdělávání dospělých (Palán, 1997, s. 80), kde je *osvěta* chápána jako „*tradiční pojem pro mimoškolní soustavu činností, institucí a prostředků, jejichž cílem je výchova a vzdělávání širokých vrstev obyvatelstva a jejich podněcování ke kulturním aktivitám.*“ Tento pojem je však podle téže definice dnes málo frekventovaný, byl nahrazen jinými pojmy. Vzhledem k tomu, že v oblasti vzdělávání dospělých neexistuje ucelená teorie, nebylo dosaženo zatím dohody na určitém sjednocení v používání pojmů, proto ani jednoznačně definované pojmy neexistují (Palán, tamtéž, s. 86).

Vymezení pojmů *lidová výchova* a *osvěta* tak zůstává nejednoznačný. Jak je patrné z informací uvedených v tomto oddílu, byly tyto termíny chápány často jako ekvivalenty a jejich užití záviselo na konkrétních historicko-politických a kulturně-společenských souvislostech a preferencích. Ve sledovaném období, tedy první polovině 20. století, byly více prosazovány termíny *lidová výchova* a *lidov ýchova* (svědčí o tom například terminologické vymezení v Pedagogické encyklopedii), proto považuji za vhodné a účelné přidr žet se dobové terminologie a pro označení těchto a souvisejících vzdělávacích aktivit používat právě tyto pojmy. Přesto nemůžeme pominout výraz *osvěta* a jeho odvozeniny. Ty v kontextu daného časového úseku a v dalším textu této práce budou chápány jako výrazy tradiční, historicky podmíněné. Budou dále používány v názvech organizací, periodik a v jejich přímých citacích. Pokud v rámci periodik, na něž se tato práce zaměří, dojde ke změně jejich významu, budou v tomto kontextu znovu definovány a objasněny.

1.2 Lidov ýchovné zákony

Třetí období vývoje lidové výchovy v Československu je v Trnkově periodizaci nazváno *Zákonné normování lidové výchovy*. Schválení zákonů souvisejících s lidovou výchovou je tedy považováno za významný mezník v této oblasti vzdělávání. Trnka hovoří o dvou klíčových zákonech – zákon o kurzech občanské výchovy a zákon knihovní. K. Škoda (1977, s. 33-47) vyjmenovává celkem čtyři tzv. lidov ýchovné zákony, mezi něž patří dva již zmíněné a dále zákon o pamětních knihách obecních a zákon o organizaci hospodářských škol lidov ých pro venkovskou mládež.

Zákon o kurzech občanské výchovy, celým označením zákon č. 67/1919 Sb., o organizaci lidov ých kursů občanské výchovy, ze dne 7. února 1919 (Příloha A) obsahuje celkem šest paragrafů. V nich se nařizuje pořádání bezplatných kurzů občanské výchovy, jejichž cílem má být odborný výklad „o ústrojí státu, o působnosti jeho ve všech oborech jeho činnosti a o právech a povinnostech občanů státních.“ Tento zákon rovněž nařizoval, aby v okresních městech vznikly zvláštní sbory (se zřetelem na politické strany), které se budou o pořádání těchto kurzů starat. Jednotlivé obce měly podle tohoto zákona zajistit vhodnou místnost, která se nesměla nacházet v hostinci. Provděcí nařízení k tomuto zákonu upřesňuje, že „Úkolem kursů občanské výchovy je vychovávat občany a především tedy prohlubovat politické vzdělání a upevňovat mravní zdatnost jednotlivců. Tyto volné kursy je třeba organizovat způsobem nestranickým.“ (Škoda, 1977, s. 30) Přesto se, podle téhož nařízení, měli na činnosti

okresních sborů podílet, vedle zástupců samosprávných těles, zástupců okresní školní rady a zástupců nejvýznamnějších místních všeobecně vzdělávacích spolků, i zástupci politických stran zastoupených v daném okrese.

Škoda (1977, s. 33-34) uvádí s tímto zákonem do souvislosti zákon č. 251/1922 Sb., jímž se mění některé zákony o služebních poměrech učitelstva veřejných škol obecných a občanských, ze dne 13. července 1922. Tímto zákonem se učitelům veřejných škol ukládá povinnost *„spolupůsobiti podle pokynu nadřízeného úřadu při různých lidovýchovných akcích bez zvláštní odměny, a to až do výše čtyř hodin týdně nad normální učební povinnost.“*

Za druhý lidovýchovný zákon je považován zákon č. 430/1919 Sb., o veřejných knihovnách obecních, ze dne 12. července 1919 (Příloha B). Tento zákon nařizuje každé obci zřídit a vést veřejnou knihovnu. Pro zákon je příznačná snaha o to, aby v knihovnách byla dostupná kvalitní literatura. To dosvědčuje i K. Škoda (1977, s. 38), který upozorňuje na vládní nařízení k příslušnému zákonu, kde se ve článku 3 uvádí, že *„...pamflety snižující tendenčně celé stavy nebo vrstvy obyvatelstva, jakož i díla směřující proti trvání a celistvosti státu československého, nesmějí být pojata do veřejných knihoven. Tento zákon pamatuje také na menšiny, pro něž má být zřízena buď zvláštní knihovna, nebo samostatné oddělení.“*

Třetím lidovýchovným zákonem Škoda míní zákon č. 80/1920 Sb., o pamětních knihách obecních, ze dne 30. ledna 1920 (Příloha C), který dává obcím povinnost do konce roku 1922 založit a svým nákladem vést pamětní knihy obecní. Účelem pamětní knihy bylo uchovat místní historii pro poučení budoucím pokolením (Škoda, 1977, s. 41). Jako čtvrtý lidovýchovný zákon Škoda (tamtéž, s. 41) jmenuje zákon č. 75/1920 Sb., jímž se zatímne upravuje organizace hospodářských škol lidových, ze dne 29. ledna 1920 (Příloha D). Tento zákon zřizoval dvou až tříleté hospodářské školy, které měly připravit mládež teoreticky i prakticky pro práci v zemědělství. Povinná návštěva byla pro chlapce i dívky od 14 let, pokud nenavštěvovali jinou školu. Za rok po vyhlášení zákona vzniklo na 180 lidových hospodářských škol (Škoda, tamtéž, s. 41).

Zákon o organizaci lidových kursů občanské výchovy byl po druhé světové válce nahrazen dekretem prezidenta republiky 130/1945 Sb., o státní péči osvětové, ze dne 26. října 1945. Podle něj byl zřízen systém místních, okresních a zemských osvětových rad, které měly pečovat o občanskou a veřejnou osvětovou a státně politickou výchovu lidu. Dohledem na d touto činností byly pověřeny ministerstvo školství a osvěty (mělo na starosti veřejnou osvětovou a státně politickou výchovu lidu)

a ministerstvo informací –podle dekretu mu příslušela „*státně politická výchova časové povahy*.“

Podle téhož zákona byly zřízeny lidové školy nižšího, středního a vyššího typu (školy vyššího typu byly zákonem označeny jako „Lidové akademie“). Lidovévýchovní pracovníci měli získat odborné školení na vysokých školách, kde se měli zřídit zvláštní katedry lidové výchovy a zdravotnictví, na odborných školách lidové výchovy, na učitelských ústavech, nebo pomocnou činností státního ústavu výzkumného a technického pro osvětovou péči, který měl být zřízen.

1.3 Nejvýznamnější lidovévýchovné organizace

Poslední oddíl této kapitoly se bude věnovat nejvýznamnějším organizacím, které se v první polovině 20. století zabývaly lidovou výchovou a lidovévýchovnou činností. Jak bylo vysvětleno v úvodu první části této kapitoly, byla lidová výchova nejdříve poskytována prostřednictvím různých spolků a až od konce 19. století se jí věnují systematicky vzdělávací organizace. Trnka se v kapitole *Kořeny naší lidové výchovy* (Trnka, 1936, s. 5-68) postupně věnuje všem organizovaným aktivitám spojeným s lidovou výchovou (*Universitní extenze, Středoškolská extenze, Dělnická akademie, Ústřední škola dělnická, Agrární hnutí osvětové, Osvětová práce v tělovýchovném a rekreačním hnutí, Osvětová činnost v národních jednotách obranných, Umělecká výchova, Osvětová činnost v ženském hnutí, Osvětová práce studentská* a v další části Svaz osvětový). Vzhledem k rozsahu a zaměření této práce zde nebude pojednáno o všech lidovévýchovných organizacích a jejich aktivitách. Pozornost bude soustředěna hlavně na organizace soustředěné kolem Svazu osvětového.

Lidová výchova v Čechách se v první polovině 20. století opírala o řadu organizací. K nejvýznamnějším z nich podle Pedagogické encyklopedie (1939, s. 252) patřila Československá obec sokolská (založena 1862), Dělnická akademie (založena 1896), Ústřední škola dělnická v Praze (založena 1898) či Svaz osvětový (založen 1906). Po roce 1918 k nim přibýly další, například Svobodné učení selské v Praze (založeno 1921), Proletkult (založen 1922) nebo Lidová akademie.

Z hierarchického hlediska stojí v centru pozornosti mnohých lidových činností Svaz osvětový. Vznikl z popudu Národní rady české roku 1906. Jeho předsedou byl zvolen prof. Dr. František Pastřnek. Hlavním úkolem Svazu osvětového se stala koordinace činností již existujících organizací. Za tímto účelem bylo vytvořeno pražské ústředí a mimopražské sbory (zemské svazy, okresní a podle možností i místní spolky).

Ústředí mělo sloužit jako poradní a koordinační centrum – poskytovalo rady, zajišťovalo pomůcky a přednášející, upozorňovalo na různé aktuality a svolávalo k poradám a sjezdům, na nichž byly určovány cíle a směr práce. Činnost ústředí byla rozdělena do pracovních odborů, konkrétně se jednalo o odbor přednáškový, knihovní, umělecký, organizační, dorostový, knihopisný a kinematografický (Rambousek, 1926, s. 8). Pojítkem jednotlivých sborů sdružených ve Svazu osvětovém se stal mimo jiné časopis *Česká osvěta*, který Svaz osvětový vydával od roku 1908.

Vznik samostatného československého státu podnítil rozvoj lidové výchovy. S ním se objevily i nové potřeby, jež měla lidová výchova uspokojovat. „*T. G. Masaryk (...) kladl jí tyto úkoly: nejen k součinnosti soustřediti všechny složky, nýbrž i vědecky studovati otázky lidové výchovy. (...) Hledal středisko, jež by mohlo převzít tento rozšířený úkol.*“ (Pedagogická encyklopedie, 1938, s. 98)

K jeho realizaci byli přizváni zástupci Výboru pro pořádání přednášek vysokých škol českých, Svazu osvětového, Dělnické akademie, Ústřední školy dělnické, Svobodného učení selského a Matice slovenské. 2. dubna 1925 byla schválena změna stanov Svazu osvětového a následně byl ustaven Masarykův lidovýchovný ústav (MLÚ). V jeho rámci fungovalo celkem 12 odborů, a sice odbor divadelní, hudební, kinematografický, literární, loutkářský, přednáškový, rekreační, rozhlasový, studijní, umělecko-výtvarný a hospodářský.

Podle Rambouska (1926, s. 29) byl Masarykův lidovýchovný ústav institucí studijní a pracovní. Měl podobně jako jeho předchůdce – Svaz osvětový, fungovat jako poradní organizace, zajišťovat program a přednášející či zajišťovat pomůcky. Přímé lidovýchovné činnosti se zpravidla nevěnoval. Rambousek (1926) v činnosti MLÚ zdůrazňuje práci knihovní (zprostředkovávání informací o literatuře a distribuce knih). Z dalších aktivit Masarykova lidovýchovného ústavu vyjmenovává pořádání koncertů, hudebních a filmových produkcí, výstav, vysílání rozhlasových pořadů nebo podporu loutkářství. Vedle nich se Masarykův lidovýchovný ústav věnoval, podle Rambouska (1926, s. 40) také teoretickému studiu lidové výchovy shromažďováním odborné literatury o lidové výchově, studiem lidovýchovných metod, prováděním statistik a udržováním kontaktů se zahraničím.

Jedním z předních ústředí sdružených v Masarykově lidovýchovném ústavu byla Dělnická akademie, jež vznikla roku 1896 jakožto vzdělávací organizace sociální demokracie. K jejím zakladatelům patřili Josef Steiner a T. G. Masaryk. Na počátku vzniku Dělnické akademie stála idea systematického a všestranného vzdělání dělnictva

a zlepšení jeho hospodářské situace. Na ustavující schůzi byl prvním předsedou Dělnické akademie zvolen Josef Steiner. Postupně byly vytvořeny jednotlivé odbory – knihovní, hospodářský, zábavní a později ještě přednáškový, dramatický, sociální, ženský, pěvecký a tělocvičný.

Z hlediska organizačního a správního přirovnává Trnka Dělnickou akademii ke Svazu osvětovému – „i u Dělnické akademie musíme rozeznávati přímo činnost osvětovou v Praze a organizační činnost mimopražskou, která ovšem neměla takové intensity jako u Svazu osvětového, ježto nebylo po ruce dosti sil, které by se této organisaci mohly věnovati.“ (Trnka, 1936, s. 17) Vedle Prahy se vyvinulo několik center, jako například Dělnická akademie pro Moravu v Brně, Plzeň, Hradec Králové, Kladno a Vídeň. Při Dělnické akademii postupně vznikaly další spolky, například Volné sdružení sociálně demokratických studujících, Dělnické turistické sdružení, Volné sdružení dělníků abstinentů, Volné sdružení dělníků esperantistů, Volné sdružení spisovatelů a umělců (Trnka, 1936, s. 16).

Činnost Dělnické akademie nebyla v prvních letech její existence příliš ustálena. Trnka (1936, s. 16) v této souvislosti upozorňuje na počáteční nedostatek pracovníků, Pokorný (2003, s. 158) na různou aktivitu v činnosti jednotlivých odborů, z nichž sociální odbor velmi brzo zanikl a ženský odbor se vlastně nikdy nesešel. Problémy nastaly i v oblasti finanční. Dělnická akademie byla zpočátku závislá na příspěvcích členské základny a podporovatelů, takže se v některých letech dostávala do svízelné situace. Obrat nastal až po roce 1911, kdy se Dělnická akademie sblížila se všeodborovým ústředím, které se zavázalo odvádět jí část členských příspěvků (Trnka, 1936, s. 16).

Založením Odborového sdružení Československého ustoupila Dělnická akademie od hospodářských cílů svého programu a zaměřila se na vzdělávací aktivity, které zahrnovaly pořádání kurzů, divadelních představení a koncertů nebo dělnických výstav. Pokorný (2003, s. 163) i Trnka (1936, s. 17) považují za velmi významnou součást práce Dělnické akademie péči o čtenářskou obec a knižní kulturu. Již roku 1896 byla v Praze založena čítárna a knihovna. Dělnická akademie se v prvním desetiletí 20. století zaměřila rovněž na vydavatelskou činnost – vydávala populárně vědecké spisy a dala tím nepřímý podnět k zřízení dělnického nakladatelství a knihkupectví (Trnka, 1936, s. 17).

S rostoucím objemem přednášek postupně klesal počet vydávaných publikací. Dělnická akademie si ponechala pouze vlastní časopis, který poprvé vyšel 1. července

1907 pod názvem *Věstník dělnické akademie*. Tento název byl o dva roky později změněn na *Dělnická osvěta*. „Časopis se věnoval problematice spolkové činnosti, spolkových knihoven, informoval o literatuře, přinášel zprávy z kulturního z kulturního života (...) Byl bohužel značně ztrátový, abonenti za něj odmítali totiž platit, a tak čtvrtým ročníkem skončil svou existenci. (...) Až roku 1919 vyšla *Dělnická osvěta* znovu – jako pátý ročník (Pokorný, 2003, s. 174-5).

Za zmínku ještě stojí, že v současné době se k činnosti Dělnické akademie hlásí občanské sdružení *Masarykova demokratická akademie* vzniklé v roce 1991, které se pokouší na tradici Dělnické akademie navázat. Podobně jako Dělnická akademie i Masarykova demokratická akademie je propojena se sociální demokracií.

V zásadě analogicky k Dělnické akademii vznikla v roce 1898 Ústřední škola dělnická v Praze jako vzdělávací organizace Československé strany socialistické. V čele Ústřední školy dělnické stáli K. Želenský, E. Šeplavý, MUDr. Formánek a hlavně redaktor Jiří Pichl (Trnka, 1936, s. 22). Za významného ideologa je považován J. Černý (Ústřední škola dělnická, 1926, s. 17).

Účelem Ústřední školy dělnické „*jest učiniti vzdělání tak obecným, aby byly odstraněny rozdíly, které spoluzpůsobují nesrovnalosti nynější společenské organizace a poskytnouti nemajetným (...) možnost vzdělávati se, (...) zvýšiti a prohloubiti všeobecné vzdělání po stránce rozumové a zlepšiti výchovu dospělých po stránce mravní, vychovávat k umění i uměním, odstraňovati nebo alespoň zmírňovati příkré rozdíly, jež se ve vzdělání jednotlivých společenských tříd a osob jeví.*“ (Ústřední škola dělnická, 1926, s. 19)

Program Ústřední školy dělnické obsahoval všeobecně vzdělávací kurzy (přírodní vědy, zdravotní věda, filozofie, psychologie, sociologie, etika, dějiny umění, politicko-hospodářské semináře), kurzy občanských škol, obchodní a živnostenské kurzy, kurzy odborné, hospodyňské, jazykové či uměleckou výchovu. Z dalších činností se Ústřední škola dělnická věnovala také například knihovnictví, divadlu, loutkovým představením nebo rozhlasovému vysílání.

Rovněž důležitá je i v případě Ústřední školy dělnické vydavatelská činnost, kterou představovala v první polovině dvacátých let (1921-25) revue *Národní kultura* a odborná příručka *Vzdělavatel*, jenž obsahuje návody, pokyny, rady, sylaby přednášek, programy lidovýchovných podniků a různé rubriky (Ústřední škola dělnická, 1926, s. 20-21).

Z hlediska organizačního byl vzdělávací systém Ústřední školy dělnické tvořen

na nejnižší úrovni kulturními komisemi zřizovanými místními výkonnými výbory Československé strany socialistické. Kulturní komise vznikají také na vyšších úrovních správy – okresech, obvodech a župách. Pro jednotlivé země existují centrály v Praze pro Čechy, Brně pro Moravu a Slezsko a v Bratislavě pro Slovensko. Brněnská centrála nese název *Socialistická škola v Brně*, bratislavská centrála byla označována jako *Robotnická škola v Bratislavě*. Společné ústředí se nachází v Praze.

Posledním z členů Masarykova lidovévchového ústavu, jemuž bude věnována krátká zmínka, je Svobodné učení selské, které vzniklo po první světové válce (1919) jako vzdělávací organizace agrární strany. Zatímco při zpracování předchozích organizací se tato práce opírala o velmi malé množství dostupných zdrojů, nastává v případě Svobodného učení selského situace naprosté absence dostupné odborné literatury. Informace o organizační struktuře, vývoji, činnosti a hlavních představitelích budou proto uvedeny v kapitole věnující se vybranému ročníku časopisu *Osvěta venkova*, který Svobodné učení selské vydávalo v období první republiky, pokud je tento ročník časopisu obsahuje.

2 ČASOPIS ČESKÁ OSVĚTA

Časopis *Česká osvěta* nese podtitul *Lidovýchovný obzor*. Jak je uvedeno výše jedná se o periodikum vydávané Masarykovým lidovým ústavem (Svazem osvětovým). Redakční radu ve sledovaném ročníku tvoří Dr. Leopold Cabálek, Dr. Adolf Chaloupka, ředitel Antonín Rambousek a Dr. Tomáš Trnka. V roce 1930, respektive v letech 1929 - 1930, vychází 26. ročník tohoto periodika. Za rok (od září do června) vyjde celkem 10 čísel časopisu. V některých měsících vycházejí dvojčísla. Články časopisu jsou v převážné většině psány v češtině a slovenštině, v menší míře se objevuje i němčina.

Časopis je přehledně strukturován. Články časopisu jsou rozděleny do několika rubrik. V jednotlivých vydáních se nevyskytují vždy všechny. Jejich pořadí je často proměnlivé. Na počátku každého čísla se pravidelně objevuje rubrika *články*, která obsahuje odborné stati a teoretické studie zabývající se lidovou výchovou.

Skupina článků je označena jako *lidové knihovny*. Tato část pojednává o knihovnách jednak na teoretické úrovni (úvahy, stati a studie o knihovnictví), jednak na úrovni praktické informacemi o činnosti jednotlivých knihoven v ČSR. S touto oblastí článků úzce souvisí další rubrika nazvaná *lidová četba*, která podává stručné anotace o vydané odborné literatuře a beletrii.

Jedna z rubrik se jmenuje *osvětový věstník*. Její články jsou zaměřeny na pomoc lidovýchovným pracovníkům. Skupina článků *lidové školy* informuje o činnosti jednotlivých vzdělávacích organizací. O práci Masarykova lidovýchovného ústavu pojednávají články z rubriky *vestník Masarykova lidovýchovného ústavu (Svazu osvětového)*.

Tématem, na které se časopis *Česká osvěta* také zaměřuje je divadelnictví. Činí tak ve dvou rubrikách. První z nich se jmenuje *lidové jeviště*, druhá nese název *loutkářství*. Vedle divadelnictví se věnuje *Česká osvěta* také rozhlasu (rubrika *rozhlas*). Série článků v každém čísle časopisu se jmenuje *lidová výchova v cizině*. V nich je věnován prostor charakteristice lidovýchovných systémů nebo jednotlivých lidovýchovných škol v zahraničí, hlavně v Německu a Polsku.

2.1 Články

Rubrika *články* obsahuje v celém ročníku celkem 34 příspěvky. K nejčastějším přispěvatelům patří Robert Balaš, František Grepl, Adolf Chaloupka, František Loubal, Antonín Matula či Antonín Rambousek.

Články v této rubrice poskytují výklady, odborné stati a teoretická pojednání v několika základních oblastech. Ve sledovaném ročníku *České osvěty* můžeme sledovat různé tematické okruhy, jimž se autoři věnují nejčastěji. Značná část článků se soustřeďuje na problematiku lidovýchovných zákonů. Objevují se články zabývající se historickým vývojem a současným stavem lidové výchovy v ČSR. Přispěvatelé se také věnují otázkám organizace lidové výchovy v zahraničí.

Základní prací zaměřenou na lidovýchovné zákony je článek „Právní základy lidové výchovy a veřejného knihovnictví obecného.“ JUDr. Václava Palečka (*Česká osvěta*, 1929-1930, s. 5-9, 49-53, 97-100, 169-174, 220-222). Ten předkládá v několika číslech časopisu velmi podrobný výklad lidovýchovných zákonů a souvisejících prováděcích předpisů. Snaží se výklad orientovat na teoretické a praktické problémy, které mohou v případě těchto norem vyvstat. Nejasnosti podle V. Palečka vznikají především kvůli příliš obecně formulovanému zákonu č. 67/1919 Sb., protože nepřesně vymezuje obsah vzdělávacích aktivit a nejasně určuje rozsah pravomocí a odpovědností měst a obcí vzhledem k nejednotnému systému státní správy a samosprávy. Další potíž, podle Palečka (*Česká osvěta*, 1929, s. 51-52), vzniká při definování právní povahy osvětových sborů. Není zřejmé, zda jsou osvětové sbory orgány státní správy, nebo právně samostatnými organizacemi. Nejasné je rovněž rozdělení finančních nákladů - podle zákona nesou věcný náklad obce, zákon ale neurčuje, kdo hradí náklady spojené s personálním zajištěním kurzů. Podobnou problematikou se zabývá i stat' R. Prchala „Osvětové sbory.“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 241-6).

Zákon 430/1919 Sb. je formulován podrobněji, proto při jeho realizaci nedochází ke kompetenčním nejasnostem. Paleček zde objasňuje vztah knihoven k národnostním menšinám. Za problematické považuje vyměření platu knihovníkům v obcích nad deset tisíc obyvatel, kde zákon požaduje, aby byl knihovník placen tak, aby se mohl na plný úvazek věnovat své práci. Podle Palečka (*Česká osvěta*, 1929, s.169) by mohla nastat situace, kdy plat knihovníka spotřebuje veškeré finanční prostředky a na správu knihovny a udržování a rozšiřování knihovního fondu nezbudou finance. Dále se věnuje otázkám vzdělání knihovníka a správě knihovny - tyto pasáže jsou převážně

popisné. Podobně je tomu i v případě informací k zákonu o pamětních knihách obecních (č. 80/1920 Sb.), kde jsou stručně vyjmenované požadavky na vedení obecní kroniky z hlediska vzdělání kronikáře a informací, jež má kronika obsahovat.

Příspěvky mnoha jiných autorů v rubrice *články* se často zaměřují na knihovnictví v souvislostech knihovního zákona. Ladislav Řezníček v referátu „Do druhého desíletí zákona.“ (*Česká osvěta*, 1929, s. 66-69) shrnuje vývoj knihovnictví v ČSR. Zdůrazňuje etický rozměr knihovnictví, nutnost nadšeného přístupu knihovníků k jejich práci a potřebu chápání knihovníka jako lidovévýchovného pracovníka, který poskytuje čtenářům důležité informace a není jen pouhým úředníkem. V článku opakově naráží na nedostatek finančních prostředků, který činí knihovnickou práci velmi složitou.

Robert Balaš (Obvodové knihovny dnes a v budoucnu. *Česká osvěta*, 1930, s. 294-302) považuje období do roku 1930 za zakladatelské. Dále přináší zajímavá statistická data ke konci roku 1929, kdy pracovaly obvodové knihovny ve 171 soudním okrese na 821 místě a poskytovaly celkem 191947 svazků. Za zásadní považuje spolupráci všech orgánů a organizací, jejichž práce souvisí s knihovnami. Knihovnímu zákonu se věnuje také článek Emila Pacovského „K novelisaci knihovního zákona.“ (*Česká osvěta*, 1930, s.445), v němž se požaduje, aby knihovny více sloužily potřebám výtvarného umění jednak kvalitní literaturou věnující se umění, jednak vytvořením prostor, kde by bylo možné pořádat výstavy.

Jiná skupina článků se věnuje knihovnictví na mezinárodní úrovni. Jiří Riess (Mezinárodní knihovnická výstava v Římě v létě 1929. *Česká osvěta*, 1930, s. 229-236) jako komisař československé expedice na Mezinárodní knihovnické výstavě přispěl do České osvěty reportáží z této akce, které se zúčastnilo celkem dvacet zemí z celého světa. K expozicím jednotlivých zemí se staví poměrně kriticky. Na jeho práci navazuje článek dr. Adolfa Chaloupky „Československo na Mezinárodní knihovnické výstavě v Římě.“ (tamtéž, s. 237-8), v němž vyzdvihuje československou expozici.

Významné místo v rámci sledovaného ročníku České osvěty zaujímá studie „Lidové knihovny v Spojených štátech Amerických.“ (*Česká osvěta*, 1920-1930, s. 54-9, 100-107, 174-181, 222-227, 307-312). Autor zde na základě své osobní zkušenosti popisuje knihovní systém ve Spojených státech a zdůrazňuje jeho přednosti. Za nejlepší myšlenku amerických knihoven považuje tržní princip, v němž knihovníci musí aktivně nabízet knihy čtenářům (z muzea knih - činná lidová knihovna). Za další výhody považuje například snadný přístup čtenářů ke knihám, zaměření knihoven i na dětského

čtenáře, odborné vedení knihovny oproštěné od politického vlivu, profesionalizaci knihovnické práce a její vysokou úroveň. Oceňuje nabídku odborné literatury pro vzdělávání dospělých, snahu knihoven přilákat mladé čtenáře, otevřenost některých amerických knihoven vůči potřebám emigrantů a jiným znevýhodněným skupinám osob, spolupráci knihoven se školami, propracovaný systém správy knihovních fondů a rozsáhlou síť veřejných knihoven.

Studie v této rubrice se dále věnují příkladům lidovýchovné praxe v zahraničí – ve zkoumaném ročníku se jedná o Polsko, Německo a Sovětský svaz. Článek „Polské lidové školy v přírodě.“ (Hořejší, J. *Česká osvěta*, 1929, s. 59-65) objasňuje poslání a organizaci lidových univerzit. Jedná se o internátní lidové školy, které se zaměřují na přípravu studentů (zemědělský a živnostenský dorost) do praktického života, rozšiřování demokracie a kultury. Autor se nad příkladem této dobré praxe zamýšlí nad možnostmi existence podobných pokračovacích škol také v ČSR, kde byly podle něj pokusy zavést obdobné školy zatím neúspěšné. Antonín Matula článkem „Polský hlas o lidové výchově v Československu.“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 377-383) upozorňuje na polskou publikaci Wladysława Wolerta *Demokracja i kultura*, která mapuje vývoj lidové výchovy v různých evropských zemích (mimo jiné i v Čechách) a dále se stručně věnuje některým oblastem vývoje lidové výchovy v ČSR. Wolertovu publikaci kritizuje A. Rambousek (Demokracie a kultura, *Česká osvěta*, 1930, s. 435-7).

A. Chaloupek přináší reportážní zprávu o německých lidových školách (Z německé lidovýchovné praxe. *Česká osvěta*, 1930, s. 447-454) na základě návštěvy tří ústavů. Článek se zaměřuje na organizaci výuky v daných školách (výukové prostory, časové rozvržení – denní program, didaktické metody, počet vyučujících) a následně porovnává úroveň s českým lidovým školstvím, které shledává v horším stavu. Poslední studií v rubrice sledovaného ročníku, která se zabývá zahraničním lidovým školstvím je příspěvek S. Siropolka „Vyšší dělnické a selské školství na Sovětské Ukrajině.“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 454-6). V sovětském prostředí se, podle autora, používá pro oblast vzdělávání dospělých termín *politosvěta*. Z termínu částečně vyplývá i zaměření vzdělávacích aktivit vyšších dělnických a selských škol, a sice všeobecné, politické a odborné vzdělávání.

Jistý okruh příspěvků popisuje slovenské prostředí. Tyto stati se věnují významným osobnostem v osvětě a lidovýchově a jejich práci či podmínkám, v nichž práci vykonávají. Článek F. Loubala „Metody lidovýchovné práce Karla Kálala na Slovensku.“ (*Česká osvěta*, 1929, s. 183-6) vyzdvihuje práci tohoto vzdělavatele. Stat'

A. Zbavitele „O nemožnosti osvetovej práce v niektorom prostredí.“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 322-326) obhajuje vzdělávací aktivity v náročném slovenském prostředí. Jiný příspěvek F. Loubala se opět vrací k metodám lidovýchovné činnosti – „K prostriedkom ľudovýchovnej práce na Slovensku.“ Za zásadní prostředky osvěty a lidovýchovy na Slovensku považuje mluvené slovo, výlety a exkurze, časopisy a knihy nebo divadlo.

Jedna ze skupin článků se věnuje významným představitelům Československa. Především se zaměřují na osobnost T. G. Masaryka, který v roce 1930 oslavil 80. narozeniny. Ty připomíná článek „Oslavy osmdesátých narozenin T. G. Masaryka.“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 213-4), který řeší především organizační náležitosti spojené s tímto významným dnem. Další články se věnují Masarykovým myšlenkám ve vztahu ke vzdělání a lidové výchově (např.: Rambousek, A. Za vyšší osvětou v duchu Masarykově, *Česká osvěta*, 1930, 214-8). F. Loubal (Lidovýchova a T. G. Masaryk, *Česká osvěta*, 1930, s. 304-307) vyjmenovává Masarykovy zásluhy v lidové výchově – přednášková a vědecká činnost. S Masarykovými narozeninami splývá i akce nazvaná „Den osvěty“, jež se měla stát svátkem „*kultury, lidové osvěty, v němž by bylo manifestováno za ideály lidové výchovy...*“ (Den osvěty. *Česká osvěta*, 1930, s. 302-304). F. Loubal předkládá čtenářům České osvěty také stručný životopis M. R. Štefánika (M. R. Štefánik a slovenská myšlenka, *Česká osvěta*, 1930, s. 440-445).

Některé stati se zabývají uměleckými obory. F. Grepl v příspěvku „Hudba v lidové výchově – prostředek či cíl“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 312-318) upozorňuje na význam hudby v rozvoji uměleckého citění jedince. Připomíná, že hudební úroveň je v současnosti úpadková a navrhuje možnosti nápravy. Týž autor se věnuje také divadelní problematice se zaměřením na správný hlasový projev herce (Grepl, F. Jazyková stránka hereckého výkonu. *Česká osvěta*, 1929, s. 112-116, 181-183, 227-229). Jiné články pojednávají o metodách lidové výchovy a různých pomůckách, které lze použít. F. Mačenka se věnuje možnostem zahraničních cest jako prostředku lidové výchovy (Lidová výchova a turistika, *Česká osvěta*, 1929, s. 109-112). Stat' „Diapositiv“ (*Česká osvěta*, 1930, 386-8) se zaměřuje na správné pořizování snímků.

Referáty, výklady a studie jsou velmi často tematicky propojeny s příspěvky v ostatních rubrikách. Rozdíl mezi nimi zpravidla spočívá v jejich zaměření - v rubrice *články* jsou informace teoretické a obecnější, v ostatních rubrikách převažují kratší zprávy prakticky zaměřené, i když v obou skupinách samozřejmě nalezneme výjimky.

2. 2 Lidové knihovny a lidová četba

Rubrika *lidové knihovny* tematicky částečně navazuje na některé referáty a studie uveřejněné v *článcích*. Zabývá se například knihovním zákonem - článek *K prvnímu desítiletí zákona o veřejných knihovnách obecních* (L. Sotorník) se věnuje obecnému významu knih v naší kultuře a v praktické rovině problematice financování knihoven, článek *K psychologii čtenářů v Hodoníně* (J. Frey) řeší statistiku půjčování knih a rozebírá preference čtenářů. Zajímavý je článek V. Fedry *Hodnocení knihoven* (Česká osvěta, 328-331), ve kterém předkládá hodnotící kritéria knihoven.

Ve většině případů jsou však v krátkých zprávách podávány informace o činnosti knihoven v ČSR, jedná se například o statistické údaje počtu knihoven v jednotlivých správních územích, počty svazků v knihovnách, počty výpůjček či hospodaření. Dále se zde objevují informace o konání knihovnických kurzů (účast, průběh a výsledky), akcí souvisejících s knihovnictvím (informace o související legislativě a jiných předpisech u nás i v zahraničí (např.: zákon o veřejných knihovnách v Polsku, na který navazuje článek o historii a současnosti knihovny ve Varšavě). Rubrika rovněž uveřejňuje informace o možnostech získání finančních prostředků pro knihovny, organizace a reorganizace knihovních systémů otevření nových knihoven a čítáren nebo jejich částí. Nechybí doporučení redakce České osvěty k zakoupení konkrétních knih do knihoven.

Na lidové knihovny navazuje rubrika *lidová četba*, která v každém čísle uveřejňuje stručné anotace knih různých žánrů, jež by měly nebo mohly být zařazeny do knihovních fondů československých knihoven.

2. 3 Osvětový věstník

Rubrika *osvětový věstník* přináší informace o práci regionálních osvětových a lidovýchovných organizací a jejich pracovníků. Týká se to především jejich sjezdů a konferencí, z nichž jsou v některých případech otiskovány projevy účastníků, hlavní závěry, programové požadavky či směrnice a doporučení. Vedle nich se objevují v této rubrice podrobná zhodnocení činnosti osvětových sborů a různých spolků (od celostátních až po regionální), které se věnují osvětě a lidovýchově, dokonce je připomínána práce jednotlivých význaných osobností. Další tematický okruh, s nímž se setkáme, se věnuje problematice fungování vzdělávacího systému.

Príspevky referující o sjezdech a společných zasedáních lidovýchovných

pracovníků mají někdy charakter stručné zprávy o proběhnuvší akci (datum a místo konání, počet účastníků, hlavní přednášející a témata jejich výstupů). V jiných příspěvcích se dozvídáme podrobnější informace nejen o programu, ale také o závěrečných výstupech. Například sjezd osvětových pracovníků v Berouně (*Česká osvěta*, 1929, s. 35-36) sestavil seznam požadavků, které by měly zlepšit situaci v lidové výchově. K hlavním patří vyřešení otázky akademického vzdělání učitelů a jejich většího zapojení do lidové výchovy, navýšení rozpočtu na lidovýchovné aktivity na ministerstvu školství, samostatné financování časopisů věnujících se lidovýchově, podpora kinematografie, podpora osvětových komisí ze strany úřadů státní správy a místní samosprávy. Sjezd dále žádá novelizaci knihovního zákona, financování putovních knihoven, které by poskytovaly knihy obvodním a venkovským knihovnám, zamezení snižování finančních prostředků určených na provoz knihoven, založení vědecké knihovny v každém kraji, zajištění vydávání dobrých knih a jejich distribuce jednotlivým knihovnám.

Zprávy o činnosti vzdělávacích organizací (většina se týká osvětových sborů) nabízejí převážně statistické údaje o počtu pořádaných kurzů, kukuřnicích a společenských akcích, jejich tematickém a obsahovém zaměření, počtu přednášejících a účastníků jednotlivých kurzů a přednášek. Vedle těchto informací se dovídáme o personálním obsazení osvětových sborů a jejich případné spolupráci s jinými místními organizacemi. Některé příspěvky podávají stručný přehled vzdělávacích a kulturních aktivit v celé oblasti, v níž konkrétní osvětový sbor působí, z jiných můžeme vyčíst finanční možnosti a náklady vynaložené na provoz a podporu lidovýchovných aktivit.

Zásadním statistickým údajem je financování osvěty a lidovýchovy ze státních prostředků. Informaci k tomu podává stručná zpráva „Lidová výchova ve státním rozpočtu.“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 273-4). Podle ní připadá na rok 1930 na lidovou výchovu ze státního rozpočtu celkem 5 450 000 Kč (z toho 300 000 Kč na osobní výdaje a 5 150 000 Kč na výdaje věcné), Z této částky připadá největší podíl na dotace občanské výchovy a knihovnictví (4 745 000 Kč) a na kinematografii (404 900 Kč). Finančně nejvíce podporovány jsou lidové kurzy a osvětová organizace (2 533 000 Kč), veřejné knihovny (1 450 000 Kč), kurzy pro málo vzdělané (330 000 Kč) a lidové publikace (250 000 Kč).

Příkladem fungování osvětového sboru může být „Činnost Městského osvětového sboru v Olomouci.“ (*Česká osvěta*, 1929, s. 37-39), jehož práce je rozdělena do sedmi oblastí: přednášková činnost, kinematografie, pořádání kurzů, pořádání oslav,

koncertů, divadelních akademií a výstav, organizování místních osvětových komisí, podpora rozhlasového vysílání, udělování podpor osvětovým komisím. Jedna z kapitol je označena jako „jiná činnost“, ta zahrnuje především podporu knihoven. Z příspěvků je patrný rozdíl v rozsahu pořádaných akcí v závislosti na velikosti sídla či území, v nichž konkrétní osvětový sbor působí. Zaměření kulturních a vzdělávacích aktivit většiny organizací se podobá oblastem uvedeným v předchozím odstavci.

Přehled kurzů nabízí zpráva „Činnost okresního osvětového sboru v Jičíně za rok 1929“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 353), podle níž se ve sledovaném okrese uskutečnily kurz pro režiséry ochotnického divadla, národohospodářský kurz, kurz ručních prací a kurz tělesné výchovy. Rozmanitost práce osvětových sborů na poli lidové výchovy dokládá zpráva o činnosti Okresního osvětového sboru v Kolíně (*Česká osvěta*, 1929, s. 88-89), ze které je patrná převažující orientace přednášek na umění a kulturu - cyklus o našich národních tradicích, večery na téma „Tolstoj jako umělec“, cyklus přednášek „Z dějin opery a baletu“, cestopisné přednášky, přednášky vztahující se k významným dnům a ostatní přednášky (většinou také orientovány na umění).

Problémy jsou obvykle shledávány v nedostatečném financování, které se projevuje v nízké podpoře některé aktivity (přednášek, kurzů či knihoven). Část příspěvků upozorňuje na konkurenci (v některých případech možná až nepřátelství) českého a německého prostředí. *„německé město ani okres nedají na české podniky subvencí, státní podpora se vyčerpá téměř celá pořádáním důstojné oslavy narozenin pana prezidenta, Husova svátku, 28. října, kdy (...) připomeneme našim sousedům Němcům, kteří všechny tyto podniky ignorují, že jsme na půdě čsl. Státu a že, byť i jsme zde v menšině, nutno s námi počítati.* (Pelikán, J. Činnost Okresního osvětového sboru v České Lípě v roce 1929. *Česká osvěta*, 1930, s. 273). Konkurence se také objevuje mezi spolky a osvětovými komisemi: *„Některé (místní osvětové komise) však fungují pouze podle jména a jiné nemohou zase nic podniknouti z vlastní iniciativy, ježto místní spolky chtějí obyčejně pořádati různé podniky pouze pod svou vlastní firmou.* (Zpráva o činnosti okresního osvětového sboru v Jemnici. *Česká osvěta*, 1929, s. 149).

Některé příspěvky věnují pozornost významným osobnostem v lidovévých: „Za dr. Karlem Drimlem“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 81-84), nebo článek „Karel Valeška šedesátníkem“ (tamtéž, s. 85). Ve všech rubrikách, stejně tak i zde, se setkáme s připomínkou narozenin T. G. Masaryka. Osvětový věstník vidí v oslavách tohoto jubilea možnost ideového propojení různých spolků, doporučuje proto spolupráci a navrhuje plány oslav pro města a obce (*Česká osvěta*, 1930, s. 269-73).

Nalezneme zde některé teoretické články, které se týkají významu lidové výchovy (Úkoly lidové výchovy, *Česká osvěta*, 1930, s. 414), kde se hovoří o tom, že lidová výchova je jednou z hlavních podmínek demokracie. Jiné příspěvky poskytují připomínky k praxi, konkrétně k realizaci filmových představení v osvětové práci (Rychlovský, M. O některých nedostacích lidové výchovy, *Česká osvěta*, 1930, s. 408-9), nebo změnám v systému státní správy (Jelínek, J. Změna státní správy a okresní osvětové sbory. *Česká osvěta*, 1930, s. 142-143), které zrušily některé dřívější okresy, čímž narušily práci osvětových komisí. Autor článku se k zachování osvětových komisí podle původního správního členění. A. Králík (Reforma národního školství, *Česká osvěta*, 1930, s. 143-144) se vyslovuje k reformě školského systému, do níž by se měly mimo jiné zapojit okresní osvětové sbory a místní osvětové komise. Opět je zde zdůrazněn požadavek vysokoškolského vzdělání učitelů.

2. 4 Lidová výchova v cizině

Články rubriky Lidová výchova u nás a v cizině se věnují aktualitám z oblasti vzdělávání dětí a dospělých v různých zemích. Upozorňuje se zde na mezinárodní setkání, zajímavosti, inspirativní příklady či příklady dobré praxe. Série článků na pokračování se zabývá popisem lidové výchovy v Německu.

Z mezinárodních akcí upozorňuje sledovaný ročník na Mezinárodní kongres pro lidovou výchovu v Cambridge pořádaný Světovým svazem pro lidovou výchovu. Hlavními tématy byly zásady a problémy lidové výchovy, extenzivní a intenzivní lidová výchova, knihy a lidová výchova, místo rozhlasu v lidové výchově, výchova námořníků, lidová výchova a průmyslový dělník, výchova rodičů, poměr vzdělání humanistického a odborného a konečně otázky světové součinnosti. Vedle organizačních záležitostí upozorňuje tento příspěvek na české účastníky kongresu (J. Macka, K. Velemínského, S. Rambouska, V. Patzaka, J. Kozáka, J. Hořejšího a E. Hokeše), jejichž vystoupení byla podle autora článku dobře přijata, což by mělo vést k povzbuzení Československa k mezinárodní spolupráci. Jiná stručná zpráva informuje o zřízení nejvyšší rady pro lidovou výchovu v Belgii (Nejvyšší rada pro lidovou výchovu v Belgii. *Česká osvěta*, 1930, s. 424), která má sloužit jako poradní orgán vlády v lidovýchovných otázkách.

Druhý tematický okruh rubriky zahrnuje články věnující se různým aktualitám a zajímavostem ze zahraničí. Příspěvky se ve většině případů věnují problematice výchovy a vzdělávání dětí. Stručná zpráva „Z anglického školského rozhlasu“ (*Česká*

osvěta, 1929, s. 47) informuje o možnostech užití rozhlasu ve výuce, konkrétně doporučování vhodných pořadů učitelům, a snaze odstraňovat technické potíže při vysílání ve školách. S tímto příspěvkem souvisí výsledky výzkumu o rozhlasovém vysílání (Z anglických výzkumů o školním rozhlasu, *Česká osvěta*, 1929, s. 48), z něhož mimo jiné vyplývá, že pořady školního rozhlasu by se měly týkat školních předmětů, přednášející musí být zkušený odborník a řečník, žáci poslouchající rozhlas by neměli být mladší devíti let či že poslouchání rozhlasu vzbuzuje mezi žáky nesmírný zájem a povzbuzuje k samostatné práci. Otázkám témat rozhlasových pořadů podle jednotlivých vyučovacích předmětů se věnuje příspěvek „Ke školskému rozhlasu ve Francii.“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 376).

Rubrika také informuje o vzdělávání rodičů. Článek „Rodičovské vzdělávání ve Spojených státech.“ (*Česká osvěta*, 1929, s. 47) ukazuje, jak v USA roste zájem o studium dětství a objevuje se snaha přinášet rodičům dostatek informací, aby mohli děti vychovávat co nejlépe. Aktualita „K výchově rodičů.“ (*Česká osvěta*, 1929, s. 167) přináší zprávu o tom, že stát Kalifornie zřídil ve školském úřadě zvláštní oddělení podporující vzdělání rodičů. Spíše jako zajímavost je uvedena aktualita „Kurz pro nevěsty.“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 424) pořádaný vysokou školou lidovou v Duryňsku.

Další příspěvky otištěné ve sledovaném ročníku řeší různorodá témata často se věnují dalším uměleckým prostředkům a mediálním prostředkům sloužícím v lidové výchově, například zřizování divadel v přírodě v mexických školách (tamtéž, s. 167) či pořádání divadelních kurzů ve Varšavě (Divadelní kurzy dopisní, *Česká osvěta*, 1930, s. 375). Pozornost je vedle divadla věnována také filmu. Zpráva „Film podporuje rychlé myšlení.“ (tamtéž, s. 375) zprostředkovává mínění T. A. Edisona, podle kterého film zrychlil tempo pozorování a postřehu. Následující příspěvek „Úzký film pro školní účely.“ (tamtéž, s. 376) rozebírá technické možnosti promítání filmů ve školách. Článek „Zlepšení účinnosti museí.“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 424) vypočítává prostředky, jimiž lze zvýšit zajímavost muzejních sbírek (umělecká dioramata nebo fotografie).

Lidová výchova v Německu je zevrubně popsána v článcích na pokračování. Ty se postupně věnují historii vzdělávání dospělých, hnutím a společenským vrstvám, které stály na jeho počátcích, vztahu vysokých škol k lidové výchově obecně a konkrétně, roli státu v této vzdělávací oblasti či snaze postihnout vývojová období v německé lidové výchově. Další oddíly tohoto článku se zabývají činností jednotlivých lidových škol, možnostem vzdělávání mládeže a prostředkům, které má lidová výchova k dispozici.

2. 5 Lidové školy a vyšší lidové školy

Rubriky *lidové školy* a *vyšší lidové školy* se věnují zprávám o činnosti těchto organizací, zejména o pořádaných kurzech, počtech účastníků a přednášejících či spolupráci tohoto typu škol. Svojí povahou a zaměřením se články podobají rubrice *osvětový věstník*.

Představu o kurzech, které se v těchto školách konaly můžeme získat například ze zprávy „Husova škola pro vyšší vzdělání a národní výchovu v Praze.“ (*Česká osvěta*, 1929, s. 69), kde se věnovali vzdělávacím aktivitám pro osvětové pracovníky (kurzy pro spolkové pracovníky, předškolní výchovu dítěte a školní výchovu dítěte). Vedle nich byly pořádány kurzy jazykové, rukodělné a hudební. Jako novinky jsou nabízeny kurz hvězdářství, šachové hry či technického zbožíznalství. Výuka se rovněž zaměřuje na umění prostřednictvím hudebních večerů, nebo předávání teoretických poznatků v různých přednáškových cyklech zaměřených na umění (např.: Moderní čeští malíři), náboženství (např.: Náboženská krise dnešní doby), politiku (např.: Světové stánice dneška a proudy v dnešní světové politice), přírodním vědám (např.: Dědičnost a jak se projevuje, Vznik naší sluneční soustavy), dějinám (např.: Největší vynálezy v dějinách lidstva) nebo cestování.

Příspěvky se také věnují organizačním aktivitám a spolupráci lidových škol. Článek „Sjezd vyšších lidových škol v Plzni.“ (*Česká osvěta*, 1929, s. 122) vyslovuje požadavky zástupců českých, slovenských a německých lidových škol. Upozorňuje se v něm na nedostatečné provádění lidovýchovných zákonů ve finanční oblasti a požaduje se, aby ministerstvo školství zvýšilo dotace na lidové školy a uvolnilo prostředky na stavbu osvětových domů, aby se pedagogové více zapojovali do lidovýchovy, byli v této oblasti náležitě vzděláváni a aby měli některé úlevy pokud se do lidovýchovy zapojí. Také je sjezdem ožadováno, aby orgány státní správy a místní samosprávy nesnižovaly dotace na lidovou výchovu.

S podobnou kritikou přichází R. Tlapák (Umístění vyšších lidových škol a jejich řazení. *Česká osvěta*, 1930, s. 186-188 a 246-249), který za jeden z problémů lidové výchovy považuje nedostatek odpovídajících prostor, a požaduje výstavbu nových budov pro lidové školy nebo možnost využívat knihovny pro přednáškovou činnost. Podobně jako účastníci plzeňského sjezdu doporučuje zřizování osvětových domů. Dále řeší problematiku výbavy lidové školy, v níž by neměly chybět promítací přístroj, radiový přijímač, piáno nebo jeviště.

2. 6 Lidové jeviště, loutkářství a rozhlas

K dalším rubrikám časopisu *Česká osvěta* patří *lidové jeviště, loutkářství a rozhlas*. Lidové jeviště se v dílčím oddílech (z *repertoáru stálých scén, z her tiskem vyšlých, z knih o divadle*) věnuje vždy aktuálním divadelním hrám a poskytuje jejich stručné recenze. Některé příspěvky slouží zároveň jako doporučení ochotnickým divadlům, neboť vedle základních informací (název hry, jméno autora) upozorňují čtenáře na počet dějství, počet mužských a ženských rolí a nárocích na scénickou úpravu.

Vedle zpráv o divadelních hrách jsou v rubrice otištěny reportáže A. Skály z Polska. Jedná se o divadelní výstavu ve Varšavě (*Česká osvěta*, 1929, s. 89-91) a divadelní expozici na výstavě v Poznani (*Česká osvěta*, 1929, s. 151-4), která mapuje činnost ochotnického divadla v Polsku. Ochotnickou divadelní scénou v Československu se zabývá F. Mačenka (*Ochotnické divadlo na Slovensku, Česká osvěta*, 1930, s. 363-5), kde stručně nastiňuje historii divadelnictví na slovensku v 19. století a vyjadřuje se k aktuálnímu stavu. Ten se, podle něj, vyznačuje malou organizovaností a zbytečnou konkurencí ochotnických spolků, což vede k nízké úrovni produkce. Zmiňuje se o významu Svobodného učení selského¹ v Bratislavě, které pořádá kurzy pro divadelní režiséry, čímž dodává potřebné odborníky.

Jiné odborné stati se věnují návodům a radám ochotnickým divadlům. P. Holec (*Rady znovu opakované. Česká osvěta*, 1930, s. 208-210) připomíná, že je lépe uspořádat menší množství kvalitních představení, je nutné věnovat pozornost výběru her tak, aby tyto měly uměleckou a literární hodnotu a přitom je divadelní spolek byl schopen zinscenovat. Preferovat je třeba, podle autora, hry české a slovanské, ale jednoznačně hry s uměleckou hodnotou. Jako doporučení lze považovat také článek A. Skály „O kruhový horizont na ochotnické scéně.“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 415-420), v němž doporučuje úpravu jeviště. Tentýž autor se také vyjadřuje k vhodným hrám, které by měly být provedeny k oslavám narozenin prezidenta Masaryka (Skála, A. *Ochotníci a prezidentovy osmdesátiny. Česká osvěta*, 1930, s. 274-5). V článku se rovněž vyjadřuje k významu divadla ve „výchově národa“.

Souvisejícím tématem s divadelnictvím je loutkářství, jemuž *Česká osvěta* věnuje samostatnou rubriku. Ta je organizována podobně jako mnohé předchozí. Nabízí jednak příspěvky týkající se organizace a spolupráce loutkářů. Dále pak

¹ Přesný název uvedený v článku *Slobodné učenie sedliacké*

zprostředkovává nejnovější teoretické poznatky v této oblasti.

Z organizační činnosti je ve sledovaném ročníku publikován „Sjezd loutkářských pracovníků.“ (*Česká osvěta*, 1929, s. 93-4). Vedle popsání průběhu celé akce vychází z článku základní požadavek, „aby loutkové divadelnictví bylo vždy a všude uznáváno za rovnocennou složku jako jiné odbory (myšleno v rámci MLÚ, poznámka autora), na př. knihovnictví.“ Jiný příspěvek v této rubrice obsahuje rezoluci (Rezoluce sjezdu loutkářských pracovníků československých, *Česká osvěta*, 1929, s. 156-9) shrnující základní požadavky, jako například nutnost spolupráce loutkářů ochotníků a profesionálů, snaha o zařazení loutkového divadla do osnov škol, vytvoření prostoru pro loutkové divadlo na učitelských ústavech nebo rovnocenné postavení loutkářství s jinými složkami lidové výchovy.

Teoretické stati věnují pozornost například tématům loutkových her. J. Veselý (Tendence v loutkářství. *Česká osvěta*, 1930, s. 210-212) se zamýšlí nad nedostatkem nových nápadů při autorských loutkových představeních, které vedou k obměnám pohádkových syžetů. Za významnou osobnost Veselý považuje K. Drimla, který se zasloužil o nová loutková představení zaměřená v mnoha případech na zdravotní osvětu. B. Veselý (Pokus o výzkum vlivu loutkového divadla na kresebný a slohový projev diváka, *Česká osvěta*, 1930, s. 360-363) se snaží dokázat, že loutkové divadlo má pozitivní vliv na rozvoj představitelství dětského diváka na různých stupních škol.

Poslední rubrikou, které bude v rámci této kapitoly věnována pozornost je *rozhlas*. Zde se setkáme především s objasňováním významu rozhlasu v osvětě a lidové výchově, možnostem, které toto médium nabízí a nárokům, jež klade na vzdělavatele a posluchače.

V. Patzak (Poslání rozhlasu v lidové výchově. *Česká osvěta*, 1929, s. 205-8) vidí výhody rozhlasu především v možnosti oslovení širokého okruhu posluchačů, a to i na velké vzdálenosti, tedy i do míst, kam se nedostanou odborní přednášející. Problém naopak spatřuje v různorodosti rozhlasového publika a nemožnosti zpětné vazby. V pokračování článku (*Česká osvěta*, 1930, 283-5) uvádí jako významnou funkci rozhlasu popularizaci poznatků prostřednictvím recitací, divadelních her, přednášek a aktualit. Považuje za nutné, aby se rozhlasové přednášky co nejvíce blížily uměleckému dílu, protože tím se zvyšuje jejich obliba u posluchačů.

Podobně vyznívá i zpráva „Z porady o britském rozhlasu.“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 285), která rozhlasu přiznává široké možnosti pro vzdělávání dospělých: „aby zvýšena byla všeobecná úroveň vědomostí, aby zvýšen byl zájem všech a aby rozšířen byl obzor

všech ve všech oborech vzdělání.“

Ostatní články rubriky řeší otázku využití rozhlasu ve školní výuce. Příspěvek „Časopis pro školní rozhlas.“ (*Česká osvěta*, 1930, s. 285) uvádí příklad německého časopisu *Der Schulfunk*, který se věnuje rozhlasovému vysílání po stránce pedagogické. Přináší přehled vhodných pořadů, jež lze využít při vyučování. Opačný názor přináší následující zpráva „K zavádění rozhlasu do škol.“ (tamtéž, s. 285), podle níž je poslech rozhlasu zatím nevhodný, protože školní prostředí na něj není vybaveno.

2. 7 Zhodnocení

Časopis *Česká osvěta* se zabývá osvětovou a lidovými výchovnou činností. Přináší informace z ČSR i zahraničí. Rubriky sledovaného ročníku (*články, lidové knihovny, lidová četba, lidové školy, osvětový věstník, věstník Masarykova lidovými výchovného ústavu (Svazu osvětového)*) odhalují snahu o široký tematický záběr a podrobné zpracování některých dílčích problémů. K hlavním tématům, jímž je věnována detailní pozornost patří lidovými výchovné zákony. Série příspěvků podává jejich právní výklad a upozorňuje na některé teoretické i praktické potíže, které mohou při jejich provádění nastat.

Velká část příspěvků periodika se zaměřuje na knihovnictví v domácích poměrech i v zahraničí. Kromě problematiky knihovního zákona se zde řeší otázky vzdělání a osobnostních kvalit knihovníka, správy knihoven a jejich spolupráce, zásobení kvalitní literaturou, významu knihovny v obci a možností jejího využití ve vzdělávání a kulturní práci. Z řady příspěvků se můžeme dozvědět statistické informace týkající se provozu a fungování jednotlivých knihoven. Informace ze zahraničí slouží jako příklady dobré praxe.

Vedle knihovnictví se řada příspěvků věnuje uměleckým oborům. V menší míře hudbě a výtvarnému umění a podstatně více divadlu a loutkářství. *Česká osvěta* poskytuje v těchto oblastech teoretické rozborů i praktické rady. Z médií se nejvíce prostoru věnuje rozhlasovému vysílání.

Periodikum je cenným zdrojem informací popisujících fungování a spolupráci osvětových a lidovými výchovných organizací a jejich pracovníků na území ČSR. Časopis přináší zprávy na celostátní úrovni. Ty se týkají na jedné straně státní finanční podpory vzdělávacích aktivit, na druhé straně spolupráce lidovými výchovných pracovníků a organizací, například pořádání sjezdů lidovými výchovných pracovníků (řešených tématech, problémech a rezolucích). Vedle celostátní úrovně se zde objevují informace z jednotlivých zemí (Čechy, Morava, Slezsko, Slovensko a Podkarpatská Rus), kde jsou

patrné značné rozdíly v organizaci kurzů, jejich tématického zaměření a rozsahu. Časopis přináší i informace z jednotlivých organizací (například rozsah činností, témata kurzů a přednášek, počty přednášejících a účastníků).

Problémy v pořádání osvětových a lidovýchovných aktivit jsou nejčastěji spatřovány v nedostatečném financování a v malém počtu odborných přednášejících. Z některých příspěvků je patrná konkurence českého a německého prostředí a konkurence mezi spolky a osvětovými komisemi.

Autoři příspěvků věnují rovněž prostor významným politickým představitelům (př.: Masaryk a Štefánek) i významným osobnostem z oblasti osvěty a lidové výchovy (př.: Karel Driml). Rozsáhlá část článků se věnuje informacím ze zahraničí. Ty jsou čtenářům časopisu předkládány ve formě stručných aktualit, reportáží a zajímavostí (častými tématy jsou rozhlas a divadlo), ale i v rozsáhlejších a podrobných studiích věnujících se knihovnictví, vzdělávacím systémům, nebo jednotlivým organizacím. Informace ze zahraničí se také v mnoha případech týkají pořádaných konferencí a sjezdů.

Ze sledovaného ročníku časopisu *Česká osvěta* je zřejmá jeho orientace na vzdělávací aktivity zaměřené na osvětové a lidovýchovné pracovníky a také širokou veřejnost. Osvětovým a lidovýchovným pracovníkům poskytuje periodikum rady a podněty pro rozmanité činnosti jejich vzdělávací práce. Jim i široké veřejnosti zprostředkovává informace o pořádaných kurzech a aktuálním dění na poli lidovýchovném. S časovým odstupem si může čtenář časopisu vytvořit představu o organizaci a fungování lidové výchovy v ČSR. Články jsou důležitým zdrojem teoretických a statistických informací o sledovaném období.

3 ČASOPIS *DĚLNICKÁ OSVĚTA*

Časopis *Dělnická osvěta* s podtitulem *Věstník Dělnické akademie v Praze* vydávala Dělnická akademie od roku 1907 a znovu od roku 1919. Ve sledovaném roce se jedná o šestnáctý ročník periodika. Časopis vycházel desetkrát za rok (jednou měsíčně mimo měsíců července a srpna). První číslo ročníku připadá na leden. Roční předplatné stálo dvacet korun, jednotlivé číslo přišlo na dvě koruny. Časopis ve sledovaném ročníku řídil Václav Patzak (9. a 10. číslo redigoval Jiří Stolz). Články časopisu jsou psány v češtině a slovenštině.

Periodikum je tvořeno několika rubrikami. Nejrozsáhlejší z nich zahrnuje úvodní stati a odborná pojednání s různým tematickým zaměřením. K dalším patří rubriky *knihovna*, která informuje o nových knihách, *čítárna* zaměřující svoji pozornost na články týkající se socialismu, *rozhledy* věnující se rozličným zprávám z domácího a zahraničního prostředí, *dokumenty*, která se zabývá politickým programem a *poznámky* nabízející zajímavosti z aktuálního dění. Sledovaný ročník časopisu obsahuje část nazvanou *diskuse* (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 344-355), která se věnuje problematice nového politického programu sociální demokracie.

Vzhledem k tomu, že se některá témata, kterým se věnují články v úvodních statích a rubrikách *rozhledy*, *dokumenty* a *diskuse* překrývají, budu se jimi zabývat najednou a v následujícím textu je budu členit podle tematických okruhů, nikoliv podle rubrik. Ostatním částem časopisu bude věnován samostatný oddíl.

V celém ročníku nalezneme v úvodních statích a rubrikách *rozhledy*, *dokumenty* a *diskuse* přes padesát článků. K nejčastějším přispěvatelům patří Václav Běhounek, Jaroslav Čecháček, Jiří Stolz, Zdeněk Kojecký, Jiří Franta, Jaroslav Vozka či Václav Patzak. V periodiku se setkáme s výklady, pojednáními či úvahami převážně teoretického, ale i praktického zaměření. Dominantním tématem prostupujícím a ovlivňujícím všechna ostatní je socialistická politika a ideologie. Z dalších oblastí se autoři článků zaměřují na kulturu a umění, zprávy ze zahraničí, vzdělávání a vzdělávací organizace nebo možnosti médií.

3.1 Politika a ideologie

Politika a ideologie se v příspěvcích objevuje ve třech tematických celcích. První se věnuje politickému programu, druhý se zaměřuje na teoretické a ideologické

otázky socialismu a třetí se zabývá vztahem mezi socialistickým programem a názory T. G. Masaryka.

V první řadě se články věnují diskusi k novému politickému programu sociální demokracie. Setkáme se zde s teoretickými úvahami o myšlenkových zdrojích socialistické politiky a programu i s konkrétními připomínkami k jednotlivým programovým bodům. Šíře diskuse je naznačena v příspěvcích „Co se dosud řeklo v diskusi a o diskusi“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 273-80) a „Doslov k diskusi o programu strany“ (tamtéž, s. 347-52), které obsahují komentovaný výčet diskusních příspěvků různých autorů v jiných periodikách. Výše zmíněný článek „Co se dosud řeklo k diskusi a o diskusi“, navíc vyjmenovává kritické názory na sociálně-demokratický program, jimž dominuje příliš úzké provázání s marxistickou ideologií a bolševizace sociální demokracie.

Na ideologické úrovni řeší program například D. Benau v příspěvku „Jakou vlastně chceme být stranou?“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 208-215), kde se vysvětlují možnosti politické orientace sociální demokracie (labourismus či bolševismus) a rozebírají některá témata (národnostní otázka, náboženství, mezinárodní politika či problémy Slovenska), k nimž autor navrhuje dílčí změny. Na obecné úrovni se přiklání k tomu, aby stranický program měl marxistický základ. Podobně uvažuje také J. Stolz (Jaký dát názorový podklad programu strany? *Dělnická osvěta*, 1930, s. 161-7), když obhajuje jako základ marxistické učení – „skutečnost ukazuje, že směrnice marxismu se osvědčují, že zákony Marxem objevené se prosazují. Je proto nejjistější základnou (...) úspěšného programu sociálně demokratického (tamtéž, s. 166-7). Navíc upozorňuje na nutnost opření socialistické politiky o vědu a vyvarování se nahodilých činů. Článek mimo jiné obsahuje stručnou zmínku o krachu akcí na newyorské burze.

Konkrétní programové body se řeší v příspěvku J. Franty „Obrana státu a vojenské otázky v návrhu nového programu strany“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 266-8), kde navrhuje například zrušení vojenských soudů, snížení nákladů na armádu, zkrácení vojenské služby, přihlížení k usnesením Socialistické Internacionály či změny kázeňského řádu vojáků. Stejně programové body autor zmiňuje i v článku „Odzbrojení, válka a mír“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 201-8).

Z dalších programových bodů se příspěvky věnují sociální politice, například J. Pleskot (Sociální politika v programu strany. *Dělnická osvěta*, 1930, s. 253-7) zdůrazňuje, že stát by měl sociální politikou chránit jedince i skupiny, sociální politika je běžnou součástí programů všech politických stran a že sociální demokracie bude

uplatňovat svoji sociální politiku v souladu s „*kapitalistickou soustavou, aby pracující třída byla učiněna odolnější a schopnější pro další zápasy.*“ (tamtéž, s. 256).

Jedním z programových témat je také vzdělávání (Ryšánek, M. O některých otázkách v našem programu. *Dělnická osvěta*, s. 269-72). Zde se připomínají lidovýchovné zákony a apeluje se na zástupce strany, aby co nejlépe vykonávali svoji práci v knihovních radách. Obecně se hovoří o mravním a kulturním povznesení obyvatelstva. Jako programový bod se navrhuje odebrání matrik církvím. Další myšlenky se zaměřují na pomoc dělníkům zřízením vědeckých ústavů zabývajících se jejich problémy či rozšířením jejich práv. Jako programový bod se zde také zmiňuje co možná největší rozšíření vlivu státu na správu průmyslu.

K tomuto tematickému okruhu můžeme přiřadit i rubriku *dokumenty*, v níž se autoři také věnují dílčím programovým změnám (Návrhy doplňků programu strany. *Dělnická osvěta*, s. 129-133), nebo hodnotí jednotlivé přispěvatele, jejich názory a ideologické zdroje, například „Revize programu strany sociálně demokratické“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 386-8) upozorňuje na fakt, že do diskuse se zapojili převážně mladší členové strany.

Část příspěvků je věnována ideologickým otázkám. K nim můžeme zařadit článek J. Čecháčka „Politické principy programu“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 247-252), v němž se kriticky staví ke kapitalismu a politickému systému ČSR, pro který používá označení „formální demokracie“. V dalším výkladu nastiňuje obecné myšlenky o směřování sociální demokracie a dělnického hnutí. Tentýž autor v příspěvku „O třídním boji“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s.167-171) obhajuje třídní boj jako nedílnou součást stranického programu: „*Kdo by chtěl odstranit třídní boj z programu, odstraní by ovšem jenom slovo a popřel by základní poučku vědeckého socialismu o protichůdnosti společenských tříd*“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 171).

Další autoři popisují myšlenkové zdroje socialistické politiky, například E. Rádl (Historický materialismus, *Dělnická osvěta*, s. 290-5, 320-330) podává filozofický výklad materialismu a materialistického myšlení ve srovnání s jinými filozofickými směry. E. Strauss (Marxismus a hospodářský život, *Dělnická osvěta*, 1930, s. 11-22) se věnuje Marxovu materialistickému pojetí dějin a na příkladech se pokouší dokázat, že „*cesta hospodářského vývoje jde od anarchistického kapitalismu přes organizovaný kapitalismus k organizovanému socialismu*“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 18).

Výrazně jsou socialistickou ideologií ovlivněny i další články. Například hodnocení hospodářství v článku „Nová orientace hospodářská a mírová“ (Jirků, J.

Dělnická osvěta, 1930, s. 184-88) či příspěvku „Vývoj daňového systému v Československu“ (Stočas, V. *Dělnická osvěta*, 1930, s. 81-5).

Třetí okruh politických témat je zaměřen na propojení socialistických myšlenek s názory T. G. Masaryka. Masarykovo smýšlení je v různých příspěvcích prezentováno prostřednictvím některých jeho odborných prací (například *Otázka sociální, Česká otázka* nebo *Světová revoluce*).

Ve stati „Masarykův odkaz“ (Běhounek, V. *Dělnická osvěta*, 1930, s. 77-80) je Masaryk prezentován jako významná autorita a jeho myšlenky jako vlivný inspirační zdroj, který působí i na mladší generace, i když „*mládež odchovaná třídním socialismem a vyznávající jeho nutnost půjde dál než Masaryk.*“ (...) „*Všeho si všimat, nic neopominout, důkladně se na vše připravit, nespokojit se s frází, utvořit si svůj vlastní názor, být všestranně vzdělán, ale současně odborníkem, být neustále s dobou (...), nebát se, jít za svou myšlenkou, bez ohledu, je-li populární (...)* – *to je asi to, co bychom chtěli mýt každý z nás z Masaryka*“ (tamtéž, s. 80).

V dalších příspěvcích jsou hodnoceny Masarykovy názory na náboženství, revoluci nebo válku. Ze socialistického pohledu je Masaryk označen jako „náboženský teolog“ (Stolz, J. *Dělnická osvěta*, 1930, s. 48). Ve vztahu k sociální demokracii je kladně hodnocen jako osobnost, která se staví za práva dělníků, a jako spoluzakladatel Dělnické akademie, ale odmítán pro svůj negativní postoj k marxismu a historickému materialismu – není vyznavačem kolektivního socialismu, je individualista (Vozka, J. *Dělnická osvěta*, 1930, s. 58-62).

3. 2 Kultura a média

Socialistická ideologie se promítá i do okruhu článků zabývajících se kulturou a uměním. Autoři se v několika příspěvcích vyjadřují k potřebě organizování a rozvoje socialistické kultury, jež se má orientovat především na dělníky. Tak je tomu například v případě článku J. Franty „Sport a politika“ (*Dělnická osvěta*, 1930, 201-8), který považuje za potřebné organizovat masovou dělnickou kulturu. J. Šnobl (Disharmonie společenského života. *Dělnická osvěta*, 1930, s. 286-9) vidí rozpory ve společenských vrstvách a tvrdí, že příslušníci bohatších vrstev obyvatelstva nemají kladný vztah ke kultuře.

Literatuře se věnuje V. Běhounek. V příspěvku „Bibliografie socialismu“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 157-9) požaduje, aby vznikl soupis české socialistické literatury a aby byl socialismus považován za samostatný vědní obor (vznik

socialistické vědy). K podobným závěrům dochází i J. Stolz v článku „O socialistické literatuře“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 108-110). Navíc ovšem věnuje pozornost edici socialistické literatury *Pospolitost*, která by měla takto orientovanou literaturu šířit.

V článku „Socialistická kultura a kulturní program“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 261-6) se opět V. Běhounek zaměřuje na problematiku proletářské literatury a socialistické kultury, které, podle jeho názoru, zastupují dělnickou třídu. Jako nutné vidí systematické vzdělávání a výchovu směrem k socialismu: „*Socialistická výchova musí se (...) dáti v boj s obsahem i metodami výchovy individualistické a od pouhé obrany a krotkých reforem přejít do ofensivy*“ (tamtéž, s. 264). V otázce vzdělávání dospělých zastává názor, že „...sociální demokracie bude paralyzovati, korigovati a doplňovati nedostatky a omyly dnešní školy (...), přičemž kladen zvláštní důraz na knihovny“ (tamtéž, s. 265).

K tématu socialistického umění se Běhounek vyjadřuje ve sledovaném ročníku ještě jednou, a sice v článku „Český socialistický román“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 361-68). Jako základní požadavek zde stanovuje třídní orientaci každého uměleckého díla a zdůrazňuje sociální funkci umění. Dále se snaží zhodnotit socialistickou literaturu v zahraničí a v Československu. V českém prostředí se zaměřuje na proletářské umění (Majerová, Olbracht, Vančura, Štýrský), jež komentuje slovy: „*Dělá se (...) mnoho umění socialistického bez znalostí socialismu, bez znalostí dělnické práce, bez znalostí dějišť a forem třídního boje.*“ (tamtéž, s. 367). Z literárních témat v periodiku vystupuje i připomínka výročí 90. narozenin spisovatele J. Arbese, které se věnuje J. Vozka literárně historickým pojednáním „Prokletý spisovatel“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 172-8).

Vedle literatury se přispěvatelé sledovaného ročníku *Dělnické osvěty* věnují v menší míře také hudbě. A. J. Patzaková ve studii „Funkce hudby v revolučních hnutích“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 296-303) dochází při rozboru některých hudebních děl (například funkce písně Marseillaisa) k závěru, že lidová píseň je činitel, jež přispívá ke stmelování mas v revolučních obdobích. V českém prostředí přiřazuje podobné funkce písním K. H. Borovského, nebo třeba některým operám B. Smetany (*Libuše, Tábor, Blaník*).

Podle F. Rachlíka (Národní divadlo – dělnické divadlo, *Dělnická osvěta*, 1930, s. 103-5) by se na dělníky mělo orientovat i Národní divadlo v Praze. Podle Rachlíka musí sloužit „*třídním zájmům a třídnímu boji (...), boj národní má vystřídat boj třídní*“ (tamtéž, s. 104). V. Gutwirth (Dělník a rozhlas, *Dělnická osvěta*, 1930, s. 224-6)

obdobně uvažuje o rozhlasovém vysílání, jež, podle jeho názoru, přináší rozsáhlé možnosti v informování velkého množství dělníků, přičemž upozorňuje na to, že „*je nutno usilovati o vysokou úroveň rozhlasu*“ (tamtéž, s. 225).

3.3 Osvětová a lidovévychovná činnost

Samostatná skupina příspěvků ve sledovaném ročníku periodika je zaměřena na osvětovou a lidovévychovnou činnost v Československu i v zahraničí. Autoři se věnují hodnocení práce existujících vzdělávacích organizací (akcí uskutečněných i trvajících), ukazují úspěšné příklady ze zahraničí nebo uveřejňují obecné úvahy o možnostech vzdělávání dospělých. Teoretickým otázkám a zahraničním příkladům se věnují spíše přispěvatelé v úvodních statích. Témata a příklady z českého prostředí nalezneme nejčastěji v rubrice *rozhledy*.

K pracím teoretického zaměření patří například „Vzdělání a průmyslový dělník“ (Miller, S. *Dělnická osvěta*, s. 1-7), která upozorňuje na specifika tzv. dělnického vzdělávání, jež chápe jako samostatný druh vzdělávání dospělých. Na obecné rovině uvádí, že „*cílem lidového vzdělání jest, aby podrobně vysvětlilo hodnoty, které jsou skryty v naší rychle se měnící civilizaci*“ (tamtéž, s. 5).

V dělnickém vzdělávání hraje, podle Millera, důležitou roli zkušenost, jež člověk (dělník) získává praxí. Jako další důležitou vlastnost autor uvádí orientaci na potřeby a otázky dělníků v moderní průmyslové společnosti (tamtéž, s. 1). V dalším výkladu se zabývá faktory, jež ovlivňují dělnické vzdělávání (např.: strojová práce, zlepšení organizace práce, volný čas, nezaměstnanost atd.) a dochází k závěru, že v dělnickém vzdělávání „*dělník musí dostat náhradu za ztrátu cviku způsobenou strojem*“ (tamtéž, s. 6).

Příklad dobré praxe tzv. dělnické školy je uveden ve výkladu J. Vacka (Brookwood, Americká škola dělnická. *Dělnická osvěta*, 1930, s. 218-220), který se zaměřuje především na předměty, jimž je ve vyučovacím plánu této školy vyhrazen prostor. Vedle rozvoje obecných schopností k učení se výuka soustředí na angličtinu, americké a obecné dějiny, literaturu, dělnické hnutí (jeho historický vývoj, domácí a zahraniční situaci), psychologii, národní hospodářství, státní vědy či aktuální otázky a problémy dělníků.

Vedle vzdělávání dospělých nalezneme i zprávy věnující pozornost dětem. E. Míček přináší příspěvek týkající se zdravotní péče o děti ve Spojených státech (Péče o zdraví americké mládeže. *Dělnická osvěta*, 1930, s. 33-4, 98-103), která je

prostřednictvím škol podporována pravidelnými lékařskými prohlídkami, zdravotním vyučováním nebo školami na volném vzduchu či lesními školami.

Českému prostředí se věnuje J. Stolz článkem „Typus našeho dělnického osvětového hnutí“ (*Dělnická osvěta*, 1930, 220-4), kde vyzdvihuje význam dělnického hnutí pro zlepšení života a pracovních podmínek jednotlivce (dosažení kratší pracovní doby nebo občanských práv). Dále upozorňuje na důležitou roli Dělnické akademie v lidovýchovné činnosti na našem území. Jako přední osobnost zmiňuje V. Patzaka, který se zasloužil o rozsáhlou organizační síť Dělnické akademie.

Obecné hodnocení dělnických škol podává V. Patzak v příspěvku „Naše zkušenosti s dělnickými školami“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 152-6). Další informace o konaných akcích můžeme získat z článků „Druhá letní táborová škola Dělnické akademie“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 383-6) nebo „Závěr Vyšší školy socialistické“ (Smutek, A. *Dělnická osvěta*, 1930, s. 189-91), kde nalezneme několik statistik o počtu přednášek, přednášejících a účastnících kurzu.

Historickému tématu se věnuje E. Šebesta ve stati „První hlavní česká škola v Praze“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 312-13, 339-41), kde popisuje vznik a vývoj této organizace a snahu zavedení češtiny jako vyučovacího jazyka na pražských židovských školách v polovině 19. století.

3. 4 Informace ze zahraničí

Některé články přinášející informace o zahraničních organizacích a událostech byly zmíněny a rozebrány v předchozí části této kapitoly (především teorie a příklady dělnického školství). Ty, jimž dosud nebyla věnována pozornost, můžeme rozdělit do dvou základních skupin.

Příspěvky v první skupině se věnují politice a hospodářství vybraných zemí. V tomto ročníku *Dělnické osvěty* se věnuje pozornost hospodářství sovětského Ruska, a to v podrobné studii J. Čecháčka (Sovětská hospodářská politika, *Dělnická osvěta*, 1930, s. 368-378), která uvádí jako hlavní záměry ruské hospodářské politiky pozemkovou reformu, kolektivizaci zemědělství, industrializaci země, státní monopol zahraničního obchodu a mnohé další. Tento vývoj autor článku hodnotí převážně pozitivně.

Jiný příspěvek se věnuje hodnocení maďarského politického systému (Jankovec, V. O dnešním Maďarsku. *Dělnická osvěta*, s. 86-7, 134-40). Autor se věnuje

politickému vývoji Maďarska v 19. a 20. století. Politický systém označuje za nedemokratický.

Částečně bychom mohli k tomuto tematickému okruhu přiřadit i článek Z. Kojického „Strana a Internacionála“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 258-61, 307-11), v němž se řeší otázka spolupráce sociální demokracie na mezinárodní úrovni (vývoj a fungování této spolupráce). Autor považuje tuto kooperaci z české strany za zdrženlivou (tamtéž, s. 261).

Druhý okruh příspěvků se zaměřuje na významné zahraniční osobnosti levicové politiky. V časopise je vždy otištěn jejich životopis a význam jejich práce v rámci socialistické politiky nebo dělnického hnutí. Sledovaný ročník věnuje pozornost politikům, například britskému socialistovi Philipu Snowdenovi a francouzskému socialistovi Jeanu Jaurésovi, nebo spisovatelům Augustu Strindbergovi či Alexandru Hercenovi.

3.5 Rubriky Knihovna, Čítárna a Poznámky

V rubrice *knihovna* jsou otiskovány stručné anotace vyšších publikací (beletrie i odborné literatury). Většinou se jedná o knihy orientované socialisticky. Téměř každá anotace obsahuje patrné hodnocení socialistickými ideologickými měřítky. Anotace v jednotlivých číslech časopisu nejsou rozčleněny do skupin. Rozdělení na knihy naučné (přeložené a původní) a beletrii (přeloženou a původní) poskytuje obsah ročníku.

Čítárna přináší stručný přehled článků týkajících se socialismu otištěných v jiných periodikách, „*zřetel se nese k socialistické teorii, dějinám socialismu, socialistickým organizacím doma i za hranicemi, k biografům soc. vůdců a jejich literárně-vědné produkci*“ (*Dělnická osvěta*, 1930, s. 34-5). Články rozděluje podle témat do různých skupin, například cizí socialistické hnutí, domácí poměry, náboženský socialismus, historie socialismu, životopisné články, lidová výchova a podobně. Některé příspěvky jsou uváděny pouze formou bibliografické citace, u jiných je stručně naznačen jejich obsah či hlavní myšlenky, případně je k nim připojena polemika.

Rubrika *poznámky* se věnuje aktualitám z veřejného života (politika, oslavy narozenin T. G. Masaryka apod.), činnosti Dělnické akademie a časopisu *Dělnická osvěta*, některým mezinárodním akcím či znovu diskusi k politickému programu strany.

Časopis obsahuje vedle příspěvků v pravidelných a příležitostných rubrikách také různé citáty, jednotlivé myšlenky a hesla vztahující se k tématům článků, nebo

aktuálnímu dění, například „*První květen je svátek dělnické práce a nadějí miliónů.*“ (Dělnická osvěta, 1930, s. 110), nebo „*Soudruzi a kamarádi, kdo účastni jste byli díla toho, Vás nebude nikdy zapomenuto! Snaha a práce Vaše zvedá se výš a výše, vytváří novou epochu v dějinách lidstva. Josef Steiner, Utrpení Sociální demokracie.*“ (tamtéž, s. 378).

3. 6 Zhodnocení

Časopis *Dělnická osvěta* je periodikem vydávaným Dělnickou akademií. V naprosté většině příspěvků je patrné provázání Dělnické akademie se sociálně demokratickou stranou, socialistickou politikou a ideologií. To se často projevuje v použitém slovníku mnoha příspěvků – běžně se užívají termíny dělník, dělnická třída, dělnické hnutí, třída, třídní boj, revoluce apod.

Jednotlivé rubriky (úvodní stati, *rozhledy*, *čítárna*, *knihovna*, *poznámky*, *dokumenty diskuse*) se tematicky výrazně prolínají. Vždy je však zřejmá souvislost se socialistickou politikou. Socialismus je v časopise prezentován jako politický názor, životní filozofie i jako vědecký obor (často se objevují požadavky na zřízení socialistické vědy).

Hlavním tématem, které se ve sledovaném ročníku řeší, je formulace nového programu sociální demokracie, a to na několika úrovních, jednak hledání filozofických a teoretických základů (marxismus, historický materialismus) a hlavních pilířů programu, formulace obecných myšlenek a konečně jejich převedení v konkrétní programové body v různých oblastech (obrana, hospodářství, kultura nebo vzdělávání).

Politické otázky se řeší na stránkách Dělnické osvěty na domácí úrovni (obhajobou správnosti socialistické politiky, srovnáváním socialismu a marxismu s názory T. G. Masaryka a kritikou politického nebo daňového systému ČSR) i na úrovni mezinárodní (například formulováním vztahu k Socialistické Internacionále a informováním o politice a hospodářství vybraných zemí). Politické otázky jsou zde v mnoha případech stavěny konfrontačně (např.: socialismus x kapitalismus). Zahraniční politika je také prezentována prostřednictvím životopisných údajů vybraných zahraničních socialistických politiků.

Vedle politických témat se autoři příspěvků věnují kultuře. Zde má dominantní pozici literatura – je jí věnováno více článků než jiným druhům umění, navíc jsou pro ni vyhrazeny samostatné rubriky *knihovna* a *čítárna*. Kromě literatury se přispěvatelé v Dělnické osvětě věnují divadlu a hudbě. Z masových médií se zmiňuje pouze význam

rozhlasového vysílání. Veškeré umění je podrobováno socialistickým kritériím. Vystává zde požadavek, aby umění bylo politicky angažované.

Vzdělávání je v periodiku prezentováno na teoretické i praktické úrovni. Informace jsou poskytovány jak z domácího, tak zahraničního prostředí. Ze zahraničí se čerpají především inspirativní příklady (viz Brookwood, Americká dělnická škola. *Dělnická akademie*, 1930, s. 218-220, 303-7), v domácím prostředí se častěji hodnotí již uskutečněné akce, nebo se vyzdvihuje význam Dělnické akademie.

Orientace všech příspěvků v časopise je spíše teoretická než praktická, převládají spíše úvahové a výkladové články s politickým podtextem. Významná část je prostřednictvím bibliografií věnována literatuře (odborné i beletrii). V menší míře se zde setkáme s aktualitami. V centru pozornosti stojí, dle časopisem užívané terminologie, dělník a dělnická třída.

Adresáty časopisu, alespoň podle sledované ročníku, se zdají být spíše političtí pracovníci a straničtí funkcionáři než vzdělavatelé. Periodikum slouží především pro prezentaci politických názorů a objasňování politických a ideologických stanovisek. Vzdělávání, osvětová a lidovýchovná činnost zde mají menší zastoupení.

4 ČASOPIS OSVĚTA VENKOVA

Časopis *Osvěta venkova* s podtitulem *Rádce lidovýchovných pracovníků venkovských* je periodikem, které vydávaly *Ústřední spolek Svobodné učení selské v Praze a Říšská jednota republikánského dorostu československého venkova*. Časopis se zaměřuje na teorii a praxi vzdělávacích aktivit orientovaných na venkov a venkovské obyvatelstvo. Sledovaný ročník je na rozdíl od časopisů *Česká osvěta* a *Dělnická osvěta* ročníkem prvním. Vycházel v letech 1929 a 1930. Za rok vyšlo celkem šest čísel - 1. číslo v září 1929, 2. a 3. číslo v únoru 1930, 4. číslo v dubnu 1930, 5. číslo v květnu 1930 a 6. číslo v červnu 1930. Redakční radu časopisu řídil profesor Adolf Filáček. Příspěvky v časopise jsou psány česky a slovensky. Roční předplatné časopisu stálo 10 Kč. Rozsah jednoho čísla se pohyboval okolo 20 stran formátu A5.

Články v časopise jsou seskupeny do několika rubrik. Počáteční část každého čísla obsahuje stati úvahového charakteru, v nichž se jejich autoři věnují teoretickým a praktickým problémům souvisejícím s lidovou výchovou. Následuje rubrika nazvaná *Organisace osvětové práce na venkově*. Ta se zabývá teoretickou a praktickou stránkou kulturních a vzdělávacích aktivit na venkově. Ty jsou v rámci rubriky členěny na dílčí oddíly, jejichž názvy výstižně označují jejich zaměření – 1. *Knihy, knihovny, časopisy*, 2. *Divadlo*, 3. *Film* 4. *Radio*. Dalšími rubrikami jsou *Organizační věstník S.U.S.*² informující o činnosti jednotlivých organizací a pořádání vzdělávacích kurzů. Další rubriky, jako například *Lidová výchova doma i v cizině*, *Rozhledy po kulturní práci dorostu* a *Rozhledy po knihách (Rozhledy po knihách i organizacích)* či *Pohledy do literatury lidovýchovné*, se neobjevují pravidelně v každém čísle. Často dochází k propojování jejich témat.

Do časopisu svými články nejčastěji přispěli Antonín Matula, Adolf Filáček, Josef Kettner, F. K. Soukup, Antonín Skála, Jan Musil, Tomáš Čep, Jan Petr, Adolf Chaloupka, Jaroslav Prokop či Antonín Brousil.

V následující části této kapitoly se budu podrobněji věnovat článkům v jednotlivých rubrikách.

4.1 Úvodní stati

Úvodní stati, jak již bylo řečeno výše, se zabývají teoretickými a praktickými otázkami souvisejícími s kulturní a lidovýchovnou činností na venkově. Články mají

²S.U.S. = Svobodné učení selské

úvahový a hodnotící charakter. Autoři se zaměřují na hodnocení organizace, stavu a úrovně vzdělávacích aktivit a na práci kulturních a lidovýchovných pracovníků na venkově. Samostatnou pozici má příspěvek *Kulturním pracovníkům na venkově*, který je otištěn v prvním čísle ročníku a zdůvodňuje potřebu vydávání Osvěty venkova jako časopisu, jenž podporuje kulturní a lidovýchovné aktivity v zemědělství a na venkově. Časopis podle tohoto článku nahrazuje předešlé periodikum *Brázda*, které změnilo své zaměření z kulturního a lidovýchovného na ideově-politické. Dále se zde vysvětluje tematické zaměření statí, jež budou v časopise otiskovány.

Ke stavu a úrovni lidovýchovy na venkově se vyjadřuje Antonín Matula (Je krise přednášek na venkově? *Osvěta venkova*, 1929, s. 2-3), když upozorňuje na fakt, že povolna přibývají organizace zabývající se přednáškovou činností a zvyšuje se počet vhodných přednáškových prostor. Také vysvětluje, že přednáškám stále více konkurují divadlo, film, rádio, knihy či noviny, a vyslovuje se pro co nejvyšší kvalitu přednášek (rétorská úroveň přednášejícího, zajímavost a srozumitelnost přednášky pro posluchače).

Josef Kettner se v článku „Osvěta zdarma“ (*Osvěta venkova*, 1929, s. 45-46) pokouší vyvrátit názor, že by osvětové aktivity (knihy, časopisy nebo přednášky) měly být zdarma. Domnívá se, že by si lidé měli zvykat hodnotit a honorovat osvětovou práci a osvětové pracovníky – „*ani vzdělání a osvětová práce nemůže býti rozdávána jako věc bezcenná, neboť pak by si jich nikdo ani nevážil.*“

Dalším tématem v teoretických statích České osvěty je problematika kvalifikovaných vzdělavatelů. Josef Kettner (Učitelstvo a osvětová práce. *Osvěta venkova*, 1929-1930, s. 4-5) se věnuje otázce zapojení učitelů do osvětové a lidovýchovné činnosti na venkově. Tvrdí, že práce učitele v kulturní a sociální práci a lidové výchově na vesnici má nesmírný význam „... *musíme dbáti, aby učitelstvo na tomto poli pracující bylo v práci povzbuzeno a oceněno podle zásluhy.*“

Část příspěvků se vyjadřuje k systému lidovýchovných aktivit a spolupráci mezi jednotlivými organizacemi. Systémem lidového vzdělávání se zabývá Josef Karel v článku „Spolupráce dorostu s osvětovými orgány, státem zřízenými.“ (*Osvěta venkova*, 1930, s. 61), kde vysvětluje význam tak zvaných lidovýchovných zákonů a popisuje vztah okresních osvětových sborů a místních osvětových komisí (ustavených podle zákona č. 67) s místními spolky a korporacemi věnujícími se osvětové činnosti. Zdůrazňuje nutnost spolupráce jednotlivých organizací s místními osvětovými komisemi a okresními osvětovými sbory, které jsou, podle jeho názoru, schopny nejlépe

vzdělávací aktivity koordinovat a mohou přinášet vhodné podněty. Navíc jim tato spolupráce přináší státní finanční podporu. Upozorňuje na to, že v mnoha případech ke spolupráci nedochází a mnoho organizací pracuje samostatně. Doporučuje, aby Sdružení republikánského dorostu spolupracovalo s okresními osvětovými sbory a získalo tak vliv na sestavování programu a jeho subvencování. Částečně protichůdný názor vyjadřuje Jan Škramovský v článku „Prohlubme kulturní činnost našeho dorostu.“ (*Osvěta venkova*, 1929, s. 22), kde píše „*Nespoléhejme se na okres ani okrsek. Musíme počítat s tím, že vesnice musí být s to, aby sama si kulturní život zařídila.*“

K systémovému řešení lidové výchovy můžeme přiřadit i článek V. Procházky „Lidové školy hospodářské, jich účel a zřizování“ (*Osvěta venkova*, 1930, s. 85-88), kde se vysvětluje účel vzniku hospodářských škol, jejich organizaci a způsob založení.

Vedle výše zmíněných témat se zde také setkáváme s výkladem lidovýchovných zákonů. V některých příspěvcích - „Prohlubme kulturní činnost našeho dorostu“, „Národní kroje lidové“ (*Osvěta venkova*, 1929, s. 21-23), je patrný konkureční vztah města a venkova, kde se autoři vyjadřují k podpoře venkova a zachování kulturních tradic.

4. 2 Organizace osvětové práce na venkově

Rubrika *Organizace osvětové práce na venkově* je rozdělena na jednotlivé oddíly. První z nich nese název *Knihy, knihovny, časopisy*. V prvním čísle (*Osvěta venkova*, 1929, s. 7-8) se zmiňuje deset let účinnosti zákona o veřejných knihovnách a přidává se jeho stručný výklad s důrazem na odbornou práci knihovníků, spolupráci knihoven a zajišťování kvalitní literatury pro knihovny. V dalších číslech časopisu se setkáme s rekapitulací a upřesňováním knihovního zákona, například příspěvek „Věnujte pozornost obecním knihovnám.“ (*Osvěta venkova*, 1930, s. 46-47) konkretizuje financování veřejných knihoven, nebo článek F. K. Soukupa „Lze zvýšit možnosti výběru knih ve venkovských knihovnách?“ (tamtéž, s. 65) věnuje pozornost systematickému zakládání knihoven a jejich vzájemné spolupráci vedoucí, mimo jiné, k rozšiřování knihovního fondu a nabídky knih čtenářům.

Druhý tematický okruh tohoto oddílu přináší doporučení odborné literatury zaměřené na různé obory zemědělské činnosti. Autoři také zdůrazňují nutnost odborných znalostí lidí pracujících v zemědělství.

Dalším oddílem rubriky je *Divadlo*. Příspěvatelé se zde věnují práci ochotnických divadel. Ta by, podle informací z většiny příspěvků, měla vychovávat

venkovské obyvatelstvo a zvyšovat jeho kulturní úroveň. Tuto myšlenku vyjadřuje například A. Skála (Více umění na venkovské jeviště. *Osvěta venkova*, 1929, s. 11): „Cílem všech ochotníků musí býti snaha *ušlechtilé povznášeti posluchače a kulturou ducha i srdce získati je pro umělecké vnímání svého světa kolem.*“ Pro praxi vyjmenovávají autoři několik zásad, jichž by se měli ochotníci při předvádění divadelních her držet. K těm nejdůležitějším patří vhodný výběr hry, kdy, vedle výše zmíněné ušlechtilosti, musí hra odpovídat možnostem divadelního spolku a úrovni diváků. Preferovat se mají české hry před cizími a upřednostňovat hry s venkovskou tematikou. Důležitým bodem každého divadelního představení by se měl stát komentář uvedený před začátkem každé hry.

Osvěta venkova přináší rovněž doporučení vhodných divadelních her pro venkovská ochotnická divadla, nabízí venkovským osvětovým pracovníkům příručky věnující se této problematice a upozorňuje na některá významná výročí, která by neměla být opomenuta. Vedle ochotnického divadla doporučuje C. M. Kudrna (Zimní práce pro ochotnické divadlo na vsi. *Osvěta venkova*, 1930, s. 29) pro zvýšení kulturní úrovně obecnstva pořádat divadelní představení profesionálních umělců z předních českých divadelních scén. Za moderní a vhodné je považováno divadlo v přírodě (Skála, A. Několik glos k divadlu v přírodě. *Osvěta venkova*. 1930, s. 48-50).

Podobně jako v některých jiných rubrikách a příspěvcích setkáváme se i zde s obhajobou a vyzdvihováním venkovských tradic. Například článek J. Flajšhanse (Lidová píseň či moderní šlágr? *Osvěta venkova*, 1930, s. 50-51) upřednostňuje pro venkovské prostředí lidovou píseň a informuje o pořádání koncertů lidových písní, přednášek a cvičení věnujících se tomuto tématu. Moderní hudbu na venkově považuje za škodlivou, protože na rozdíl od města nemá kvalitní protějšek (například ve vážné hudbě).

Film má podle článků *Osvěty venkova* podobně významnou funkci ve vzdělávání jako divadlo. Zatímco divadlo by mělo rozšiřovat umělecké cítění venkovského obyvatelstva. Film by měl vzdělávat a přinášet nové informace, a tím zajišťovat hospodářský pokrok. Články se věnují praktické realizaci filmových představení, kde jsou za největší problémy považovány opatření promítacích přístrojů, vhodné místnosti a kvalitních filmů. Tyto potíže vedou k nedostatečnému rozšíření filmů na venkově. A. Hůlka v článku „Film ve službách zemědělského pokroku.“ (*Osvěta venkova*, 1929, s. 12-14) doporučuje využití služeb půjčoven filmů a pojízdných biografů. J. Čech (Vzdělávací film – a náš venkov. *Osvěta venkova*, 1930, s.

53) doporučuje, aby za účelem zvýšení počtu biografů a zlepšení dostupnosti filmových představení pro nejširší vrstvy venkovského obyvatelstva obce spolupracovaly.

V teoretické rovině se autoři zamýšlejí nad uměleckou úrovní a vzdělávacím potenciálem konkrétních filmů a filmových představení obecně. Podle A. Brousila (Poučný a zemědělský film. *Osvěta venkova*, 1930, s. 30-31) je filmové představení na venkově předně společenskou událostí. Je třeba, aby filmové představení respektovalo konzervativnost venkovského prostředí, aby diváky bavilo a neodpuzovalo je přílišnou učeností: „účelem jeho forem je, učinit problémy zajímavými, aktuálními a užitečnými.“ (tamtéž, s. 31). Vedle toho je, podle Brousila, třeba, aby filmy respektovaly územní a krajevou rozmanitost Československé republiky. Tentýž autor v článku „Film a venkov.“ (*Osvěta venkova*, 1930, s. 53-4) řeší otázku úrovně filmové tvorby. Kritizuje promítání filmů z ryze komerčních důvodů a navrhuje zpřísnění udělování koncesí pro tuto činnost. Vyžaduje, aby se filmová produkce odklonila od historismu a zaměřila se na současnost.

Kulturní, vzdělávací a hospodářský význam je přičítán v *Osvětě venkova* také rádiu, proto je mu v rubrice *Organizace osvětové práce na venkově* věnován samostatný oddíl. Ten se věnuje činnosti zemědělského rozhlasu. Podobně jako u filmu se články věnují praktickým potížím při šíření informací prostřednictvím tohoto média – k hlavním patří (Prokop, J. Radio a venkov. *Osvěta venkova*. 1930, s. 55-6) chybějící dokonalá vysílací stanice a drahý poplatek za zprostředkování vysílání. Přesto J. Prokop v témže příspěvku upozorňuje na postupné rozšiřování vlivu radia. V pokračování článku v následujících číslech časopisu (s. 75-79 a 91-94) se zabývá především technickou stránkou fungování rozhlasu a radiového přijímače.

4.3 Organizační věstník S.Ú.S.

V této rubrice nalezneme informace o pořádání řádných a mimořádných kurzů nebo zprávy o činnosti Svobodného učení selského a jeho regionálních center.

Například v prvním čísle *Osvěty venkova* (s. 15-16) nalezneme směrnici upravující osnovy a organizaci mimořádných kurzů Svobodného učení selského. Směrnice dává doporučení týkající se témat a organizace tohoto typu vzdělávacích aktivit. Mimořádné kurzy by měly být pořádány na úrovni krajů. Mají trvat nejméně sedm přednáškových dní, přičemž v jednom dni se má uskutečnit 5 až 6 přednáškových hodin. Směrnice doporučuje, aby se dvě třetiny přednášek věnovaly všeobecným tématům a jedna třetina tématům aktuálním a aby byl pro každý rok stanoven jednotný

rámcový program. Jako příklad jsou zde vybrána některá témata – dějiny, družstevnictví, zemědělská technika a jiné. Po této směrnici následuje zpráva o konání řádného kurzu zaměřeného na speciální problémy zemědělství. V obou článcích je zdůrazněna vysoká úroveň obou kurzů. V tomto tématu pokračuje J. Horák v článku „Týdenní kurzy Svobodného učení selského ve světle statistiky.“ (*Osvěta venkova*, 1930, s. 56-58), kde uvádí základní statistické údaje o pořádání mimořádných kurzů. Celkem bylo od roku 1923 uspořádáno v Čechách přes 40 kurzů, které navštěvovalo více než 50 tisíc venkovanů. V článku se dále upozorňuje na fakt, že podle směrnic S.Ú.S. se musí kurz opírat o dva až tři soudní okresy a musí mít zajištěno nejméně 80 stálých posluchačů. S jistou mírou uspokojení je zde rovněž konstatováno, že se vzdělávací akce přesouvají do odlehlejších oblastí, kde je o ně ovšem velký zájem.

Tato rubrika poskytuje také informace z výročních zpráv hlavních center Svobodného učení selského (Praha, Brno, Bratislava, Užhorod) za rok 1929. Přináší hodnocení jejich práce, informace o počtu pořádaných kurzů a jejich účastníků, oblastech činnosti, budoucích záměrech, financování a spoluprací s dalšími organizacemi.

Podíváme-li se podrobněji na Zprávu o činnosti Svobodného učení selského v Praze za rok 1929 (*Osvěta venkova*, 1930, s. 32-35), setkáme se s ideovým zaměřením a hodnocením jeho práce, které směřují k propagaci agrárních myšlenek: *„jest nutno vychovati (...) nové oddané pracovníky, kteří by vyrovnávali ten nepoměr mezi kulturním a osvětovým snažením a hospodářským úsilím agrarismu našeho, který byl přirozeně způsoben obtížným postavením agrárního hnutí v současné společnosti, v níž bylo nutno bojovati za právo venkova...“*

Ze vzdělávacích aktivit zpráva vypočítává uspořádání celkem 11 týdenních mimořádných kurzů, a to v Německém Brodě v rozsahu 46 přednáškových hodin, v Kutné Hoře, Voticích, Kostelci nad Orlicí, Roudnici, Jindřichově Hradci, Turnově a Hořicích v rozsahu 38 přednáškových hodin a v dalších centrech (Čáslav, Rakovník, Příbram). Za důležitý je považován II. řádný kurz SUS pro venkovské dívky v délce trvání téměř dva měsíce a rozsahu 196 hodin přednášek a 120 hodin cvičení a seminářů. Pořádání kurzů naráží, podle zprávy, na nedostatek financí a odborných přednášejících.

Vedle těchto kurzů spolupracuje Svobodné učení selské při pořádání jednotlivých přednášek, spravuje příruční knihovnu (s dotací 2-3 tisíce Kč ročně) a rozesílá kolekce lidovýchovných publikací spolupracovníkům na venkově. V roce 1929 spolupracovalo SÚS v rámci MLÚ na uspořádání lidovýchovné výstavy v Praze.

Svobodné učení selské dále vydávalo knihy v rámci edice *Štěpnice*, časopisy *Brázda* a *Osvěta venkova*.

K hlavním představitelům S.Ú.S. patřili v roce 1929 Antonín Matula, Adolf Chaloupka, Adolf Filáček a Josef Kettner. Výdaje pražského centra S.Ú.S. se pohybovaly v rozsahu 125 – 140 tisíc Kč a byly kryty z darů a podpor zemědělských institucí, ministerstva zemědělství a ministerstva školství. Z dalších podporovatelů S.Ú.S. jsou ve zprávě jmenovány Republikánská strana, Správa Domu Zemědělské Osvěty, Kuratorium Vyšší družstevní školy a Družstvo Švehlovy koleje.

Brněnská odbočka S.Ú.S. v téže době uskutečnila dva řádné kurzy vyšší lidové školy pro venkov. První z nich v rozsahu 346 přednáškových hodin, 20 hodin seminářů a cvičení a 16 debatních večerů absolvovalo celkem 32 posluchačů. Druhý kurz (176 přednáškových hodin, 20 hodin cvičení, 4 filmová představení, 5 večerů se světelnými obrazy) absolvovalo celkem 28 posluchaček. Odbočka uspořádala celkem 8 mimořádných kurzů (Olomouc, Jihlava, Opava, Nové Město, Uherské Hradiště, Příbor, Valašské Meziříčí, Místek) s celkovým počtem 275 přednáškových hodin a s 4794 účastníky a podílela se na uspořádání umělecké výstavy.

Poněkud odlišná je situace bratislavského centra, které sice deklaruje podobné cíle jako pražské S.Ú.S., ale ve výroční zprávě upozorňuje na složitější výchozí situaci a ztížené podmínky zapříčiněné nižší kulturní úrovní slovenského obyvatelstva. Za hlavní kulturní činitele lze podle zprávy považovat Roľnícky dorast a Besedy, Sokol, Sdruzenia evangelickej mládeže, Orol, D.T.J., obce, místní osvětové sbory (podle zákona č. 67/1919 Sb.).

Vzdělávací činnost této pobočky ve sledovaném roce obsáhla tři řádné kurzy Vyšší školy lidové SUS pro venkov (*Vyššej školy ľudovej SÚS pre vonkov*), které trvaly celkem 105 dní a obsahovaly celkem 654 přednáškových hodin v 99 přednáškách, 12 divadel, 8 exkurzí, 4 zájezdy, 20 filmových představení, 9 přednášek s filmem a diapozitivy, 27 debatních večerů a 5 jiných aktivit. Zúčastnili se jich celkem 92 posluchači. Osnovy těchto kurzů zahrnovaly například dějiny a literaturu, občanskou nauku, ekonomii, zdravotvědu, sociologii a psychologii venkova, odbornou zemědělskou výchovu a aktuální otázky veřejného života, divadelnictví, samosprávu, řečnictví, žurnalistiku, politickou výchovu či lidovévychovu. Vedle řádných kurzů byl uspořádán také jeden kurz mimořádný v Nitre.

Činnost S.Ú.S. Bratislava obsahovala také zajišťování kulturní činnosti na venkově, podporování dobré četby a časopisů, pořádání zájezdů a poskytování informací o kulturních poměrech na slovensku.

Jako problematické výroční zpráva označuje působení okresních osvětových sborů, které svoji činnost omezují pouze na okresní města, a Osvětového svazu pro Slovensko, jenž pozornost venkovu také nevěnuje. Zpráva rovněž shledává nedostatky ve vydávání a šíření knih, vyslovuje také obavu z nového divadelního zákona, který by mohl omezit činnost ochotnických divadel na venkově.

Svobodné učení selské na Podkarpatské Rusi ve výroční zprávě uvádí dvojí směr své činnosti, a sice vzdělávání zemědělského lidu (přednáškami o státní administrativě, polním hospodářství, chovu dobytka a poloninském hospodářství) a zakládání sdružení podkarpatorských žen v odlehlých místech za účelem pořádání kurzů šití prádla pro nemluvňata, vedení domácího hospodářství a drůbežnictví. Celkem bylo uspořádáno 37 přednášek. Ty se konaly v Trebuši, Jasině, Užčorné a Velkém Berezném.

Největší překážkou v rozvíjení aktivit je podle zprávy jazyková bariéra a existence velkého množství spolků. Vzdělávací akce S.Ú.S. na Podkarpatské Rusi byly financovány díky ministerstvu školství. Tato pomoc je shledávána jako nedostatečná.

4. 4 Ostatní rubriky

K ostatním rubrikám jsou řazeny ty, které se nevyskytují ve všech číslech ročníku, nebo zde nejsou přímo označeny, a ty rubriky jejichž rozsah je v rámci celého ročníku, nebo konkrétního čísla relativně menší než v případě rubrik, jež byly dosud zmíněny. Nejobsáhlejší mezi nimi je část nazvaná *Rozhledy po kulturní práci dorostu*. Ta otiskuje aktuality z činnosti Říšské jednoty republikánského dorostu československého venkova, která se podílí na vydávání časopisu, a důležité informace pro její funkcionáře a spolupracovníky. Tematicky se jedná o rubriku poněkud nesourodou. Ve sledovaném ročníku obsahuje rezoluci, články zaměřené na historii a kulturu, aktuality z různých organizací a zprávy o práci místního sdružení.

Tuto rozmanitost vysvětluje úvodní číslo časopisu, které obsahuje rezoluci ze zasedání kulturní komise při IV. sjezdu Říšské jednoty republikánského dorostu (*Osvěta venkova*, 1929, s. 17-18), v níž se vyjmenovávají oblasti a úkoly, na které je třeba se v budoucnu zaměřit. Jedná se o obsazování knihovních rad a letopiseckých komisí členy spolku, zakládání příručních knihoven při organizačních složkách, soustředění se na osvětu prostřednictvím knih a rozvíjením divadelnictví, propagování národních písní,

věnování se muzejní a kronikářské činnosti a jejich prostřednictvím vytvářet úctu k historii a také pořádání lidových slavností k oživení tradic.

Autoři dalších příspěvků tedy upozorňují na významné historické události, například výročí zavraždění svatého Václava (K oslavám milenia knížete sv. Václava. *Osvěta venkova*, 1929, s. 18), nebo připomínku selské rebelie roku 1680 a její vztah k dnešku (Památce prvních bojovníků za osvobození venkova. *Osvěta venkova*, 1930, s. 58-60). Venkovským tradicím se věnuje J. Petr v článku „Slavnosti na venkově.“ (*Osvěta venkova*, 1930, s. 40-41). Vedle objasnění původu a podstaty každé slavnosti, doplňuje literaturu, která byla k dané události Svobodným učením selským vydána. Lidovým tradicím se věnuje i šesté číslo sledovaného ročníku, v němž je otištěno několik referátů ze Sjezdu venkovských pracovníků pro zachování svérázu československé dědiny (*Osvěta venkova*, 1930, s. 94-103). V nich je obhajována selská kultura jako prakultura a základ všech kultur a venkovský lid označován jako aktivní činitel národní kultury (tamtéž, s. 95-6). Postupně je věnována pozornost vesnické architektuře, duchovnímu životu venkova, ústní literární tradici a krojům.

K výše uvedenému tématu patří i článek V. Lednického (*Osvěta venkova*, 1930, s. 79-80) pojednávající o moravsko-slezské národopisné slavnosti 5. a 6. července ve Vsetíně, kterou autor považuje za vyvrcholení kulturní práce místního dorostu. Dále se v příspěvku věnuje kulturnímu programu celé akce.

J. Špaček v příspěvku „Organizace a výsledky osvětové práce na Německobrodsku.“ (*Osvěta venkova*, 1930, s. 42-43) vyjmenovává hlavní oblasti osvětové práce (divadelnictví, přednášky a kurzy, lidové hospodářské školy, tisk, knihovnictví, obecní kroniky, muzejnictví, národní tradice a zpěv a hudba) v daném regionu a upozorňuje na nejvýznamnější úspěchy.

Další, poněkud stručnější rubrika nese název *Lidová výchova doma i v cizině* a přináší rozmanité informace o různých tématech týkajících se domácího, nebo zahraničního prostředí. Článek „Masarykův lidovýchovný ústav.“ (*Osvěta venkova*, 1929, s. 18-19) se věnuje účelu, významu a organizační struktuře této lidovýchovné organizace. Jiné příspěvky této rubriky mají charakter stručných zpráv ze zasedání a konferencí (například světová konference lidové výchovy konaná 22.- 29. srpna 1930 v Cambridge, nebo sjezd zástupců vyšších lidových škol v ČSR konaný 1. – 3. listopadu 1929 v Plzni). Článek „Na falešné cestě.“ (*Osvěta venkova*, 1930, s. 44) je ohrazením proti názoru Dr. Velemínského o šíření socialistických myšlenek – „...kulturní instituce organisované a udržované státem mají sloužiti šíření kultury mezi veškerým

obyvatelstvem bez rozdíli jeho politického příslušenství a nesmí se jich zneužívat k agitaci jedné politické strany.“

Rubrika *Pohledy do literatury lidovýchovné* podává anotace nově vydaných knih věnujících se problematice osvěty a lidové výchovy. Jedná se například o knihu A. Matuly *Osvěta venkova*, nebo knihu I. A. Bláhy *Problémy lidové výchovy*. Prezentací knih se zabývá i rubrika *Rozhledy po knihách*. Propojení obou předchozích tematických oblastí, tedy lidovýchovné činnosti u nás i v cizině a lidovýchovné literatury, představují *Rozhledy po knihách i organizacích*. Přináší jednak anotace knižních novinek i stručnou zprávu o činnosti Masarykova lidovýchovného ústavu.

4.5 Zhodnocení

Časopis *Osvěta venkova* se zabývá teoretickými otázkami a praktickými problémy osvěty a lidové výchovy v Československu. Jako periodikum Svobodného učení selského se zaměřuje především na venkovské prostředí a jeho obyvatelstvo. Rubriky v časopise obsažené (Úvodní studie, *Organisace osvětové práce na venkově*, *Organizační věstník S.U.S.*, *Lidová výchova doma i v cizině*, *Rozhledy po kulturní práci dorostu* a *Rozhledy po knihách*, *Rozhledy po knihách i organizacích* či *Pohledy do literatury lidovýchovné*) nabízejí široké spektrum témat, která se vzájemně překrývají. V některých číslech se dokonce nevyskytují všechny. Je zde patrná určitá míra neuspořádanosti způsobená tím, že se jedná o první ročník časopisu.

Svobodné učení selské a Říšská jednota republikánského dorostu, které časopis vydávají, jsou propojeny s agrární stranou a agrárním hnutím. Prosazování politických myšlenek je v časopise velmi okrajovou záležitostí – objevuje se celkem ve dvou příspěvcích, a to jako kritika názorů socialistických, které podle autorů těchto textů nevyhovují prostředí venkova. Naproti tomu agrární ideologie projevující se obranou a obhajováním venkova a selství přerůstajícím v až adoraci venkovské kultury a tradic je v časopise častým jevem. S tím souvisí i časté komparace městského a venkovského prostředí, kde se upozorňuje na širší možnosti ve městech a nedostupnosti některých prostředků a aktivit na venkově.

Časopis je zaměřen na vzdělávání venkovského obyvatelstva, ale primárně je určen osvětovým a lidovýchovným pracovníkům, kteří mají vzdělávací a ve velké míře také kulturní akce zajišťovat. Časopis se snaží těmto pracovníkům předávat různé podněty, doporučovat jim odbornou literaturu i beletrii vztahující se k nejběžnějším

tématům, na něž by se měli zaměřit, a nabízet jim vzdělávací kurzy, jichž se mohou zúčastnit.

Vzdělávací aktivity probíhají v rámci lidovýchovných zákonů, zejména prvních dvou – některé články se věnují jejich výkladu. K nim lze přidat očekávaný zákon divadelní. Činnost je také upravena interními směrnici. Časopis se neorientuje pouze na rozvoj vzdělanosti, ale na šíření kultury prostřednictvím odborné literatury i beletrie, divadelnictvím, filmem a rozhlasem. Velký význam je přikládán divadlu a filmu. Vždy se ovšem klade důraz na kvalitní umění a varuje se před uměleckým brakem, který se často objevuje. Umění má být rovněž zaměřeno na venkovská témata a venkovskou problematiku. Kulturní aktivity mají vést k rozvoji estetického cítění. Většina vzdělávacích aktivit venkovského obyvatelstva souvisí se zemědělstvím, ale objevují se i témata z aktuální politiky a výchovy k občanství.

Díky zveřejněným výročním zprávám hlavních součástí Svobodného učení selského je časopis cenným pramenem poznání fungování této organizace z hlediska uspořádání, zaměření, rozsahu vzdělávací činnosti, spolupráce s ostatními spolky a organizacemi či financování. Je zde patrná různá úroveň v jednotlivých centrech, respektive zemích první republiky – relativně vyšší vyspělost v Čechách a na Moravě proti nižší úrovni na Slovensku a Podkarpatské Rusi.

Hlavními problémy, které se v časopise zmiňují vzhledem ke vzdělávacím aktivitám jsou nedostatek finančních prostředků a odborníků, kteří by vzdělávání zajišťovali, nebo nedostatek vhodných prostor. Z článků také vystupuje určitá míra konkurence mezi jednotlivými organizacemi a spolky, které se zabývají osvětou a lidovýchovou – projevuje se jednak nekoordinovanou prací jednotlivých spolků, ale také naznačenou tendencí obsazovat významné posty v okresních komisích a správních radách.

5 KOMPARACE ČASOPISŮ *ČESKÁ OSVĚTA*, *DĚLNICKÁ OSVĚTA* A *OSVĚTA VENKOVA*

Předcházející kapitoly se postupně věnovaly vybranému ročníku časopisů *Česká osvěta*, jež vydával Masarykův lidovýchovní ústav (Svaz osvětový), *Dělnická osvěta*, který vydávala Dělnická akademie a *Osvěta venkova* vydávaný Svobodným učením selským a Říšskou jednotou republikánského dorostu československého venkova.

Z informací výše uvedených jsou patrné některé shodné rysy, které vycházejí především z podobného tématického zaměření a snahy po zachycení aktuálních událostí. Na druhé straně vysvítá řada výrazných rozdílů, jež se objevují hlavně v důsledku orientace periodik na různé čtenáře (skupiny čtenářů) a prostředí nebo obhajobu odlišných politických přesvědčení.

Jednotlivými shodami a rozdíly zvolených časopisů se bude podrobně věnovat tato kapitola. Komparace bude provedena nejprve podle formálních kritérií, kam patří především vydavatelské údaje (například, redakce, ročník, počet čísel v ročníku, cena apod.), struktura časopisu, nebo nejčastější přispěvatelé. Následně bude věnována pozornost tématům, jimiž se časopisy zabývají (tématické okruhy a jejich rozsah).

Všechna tři sledovaná periodika byla vydávána v letech 1929 a 1930 (ročníky *České osvěty* a *Osvěty venkova* vycházely od podzimu 1929 do léta 1930, zatímco *Dělnická osvěta* od ledna do prosince 1930). Časopisy se liší především ročníkem, jež je ve sledovaném období k dispozici. Nejdéle vycházejícím periodikem je *Česká osvěta* (26. ročník). Dlouhodobě je vydávána rovněž *Dělnická osvěta* (16. ročník). Naproti tomu *Osvěta venkova* se na přelomu let 1929 a 1930 konstituuje nově (byť navazuje na časopis *Brázda*, který se přeorientoval na politická a ideová témata).

Převládajícím jazykem všech tří časopisů je čeština, následuje slovenština. V menší míře se setkáme s němčinou.

Z formálního hlediska se časopisy odlišují rozsahem *Česká osvěta* a *Dělnická osvěta* vycházejí celkem desetkrát ročně, jednotlivá čísla *Osvěty venkova* – za rok celkem šest, se objevují nepravidelně. S počtem čísel v ročníku souvisí další faktory jako je rozsah časopisů nebo cena. Celý ročník *České osvěty* čítá přes čtyři sta stran. Rozsah jednoho ročníku *Dělnické osvěty* je přes tři sta stran při ceně dvacet korun. Počtem stran nejskromnější je periodikum *Osvěta venkova*, jehož celý ročník přesahuje sto stran za deset korun.

Redakční radu *České osvěty* řídili Leopold Cabálek, Adolf Chaloupka, Antonín

Rambousek a Tomáš Trnka. Vedle jejich příspěvků v časopise otiskovali své práce například Robert Balaš, František Grepl, František Loubal nebo Antonín Matula. Dělnickou osvětu redigovali Václav Patzak a Jiří Stolz. Zároveň se zařadili mezi nejčastější přispěvatele časopisu. Vedle nich v periodiku publikovali také například Václav Běhounek, Jaroslav Čecháček, Zdeněk Kojecký, Jiří Franta nebo Jaroslav Vozka. Osvětu venkova řídil ve sledovaném období Adolf Filáček. Mezi autory příspěvků se nejčastěji objevují Josef Kettner, F. K. Soukup, Antonín Skála, Jan Musil, Tomáš Čep, Jan Petr, Adolf Chaloupka, Jaroslav Prokop a Antonín Brousil.

Z výše uvedených informací vyplývá formální podobnost České osvěty a Dělnické osvěty vzhledem k periodicitě a rozsahu ročníku. Tato skutečnost je zřejmě dána dlouhodobou existencí obou časopisů. Relativní stručnost a nepravidelná periodicitu Osvěty venkova svědčí o počátku její činnosti. Za povšimnutí stojí také některá jména v uvedených výčtech přispěvatelů konkrétních periodik. Mezi autory České osvěty se objevují například Tomáš Trnka, Antonín Matula nebo Antonín Rambousek, jejichž pozdější teoretické práce slouží v dnešní době jako prameny poznání osvěty a lidovému v obdoby první poloviny 20. století. Také se tu v menší míře – v osobě Antonína Matuly a Adolfa Chaloupky, setkáváme s propojením České osvěty, jakožto periodika s širší a obecnější působností, a Osvěty venkova, periodika se specifitějším zaměřením.

Podíváme-li se na strukturu jednotlivých časopisů shledáme i zde některé podobnosti. Časopis Česká osvěta je členěn do rubrik *články*, *lidové knihovny*, *lidová četba*, *osvětový věstník*, *lidové školy*, *lidové jeviště*, *loutkářství*, *rozhas* a *lidová výchova v cizině*. Periodikum Dělnická osvěta se skládá z úvodních statí, za nimiž následují rubriky *knihovna*, *čítárna*, *rozhledy*, *poznámky*, *dokumenty* a *diskuse*. K rubrikám Osvěty venkova patří: úvodní statí, *Organizace osvětové práce na venkově* (s oddíly *Knihy*, *knihovny*, *časopisy*, *Divadlo*, *Film* a *Rádio*), *Organizační věstník S. Ú. S.*, *Lidová výchova doma i v cizině*, *Rozhledy po kulturní práci dorostu* a *Rozhledy po knihách* (případně *Rozhledy po knihách i organizacích* či *Pohledy do literatury lidovému*).

Jak můžeme vidět časopisy jsou strukturovány velice podobně. Obecně lze říci, že se každé číslo časopisu skládá přibližně z následujících oddílů: 1. teoretické statí a úvahy, 2. zprávy o činnosti osvětových a lidovému výchovných spolků a organizací (lokálních i s celostátní působností), 4. aktuality z oblasti vzdělávání a lidové výchovy, 5. informace o knihovnách a knižní produkci, 6. zprávy ze zahraničí, 7. informace o různých druzích umění a umělecké tvorby a také 8. možnosti využití médií ve

vzdělávání dospělých.

Každé číslo je zahájeno úvodními příspěvky s teoretickým zaměřením. Po nich následují v různém sledu další rubriky, přičemž ne vždy jsou přítomny všechny. Možné je také jejich propojování a tematické prolínání. Nejstabilnější strukturu má Česká osvěta. V Dělnické osvětě se rubriky nejčastěji tematicky prostupují. V Osvětě venkova je patrné postupné formování jednotlivých rubrik a jejich tematická nestálost a neujasněnost. Obsahovým kvalitám časopisů bude věnována další část této kapitoly.

V časopisech jednotlivých organizací nalezneme v mnoha případech shodná témata vycházející často z dobového stavu a aktuálních problémů, přesto můžeme u každého periodika určit jeho specifické obsahové rysy. Podobným tématům je věnována v závislosti na časopise větší či menší míra pozornosti, nebo jsou podrobována hodnocením z odlišných hledisek.

Nejčastěji se časopisy věnují tématům souvisejícím s osvětovou a lidovými činností (zákony, práce lidových organizací a spolků na různé úrovni), knihovnictvím a literaturou, kulturou, uměním a médií. Běžně periodika přinášejí aktuality z domácího a zahraničního prostředí. Pozornost se zaměřuje na některé významné osobnosti. Mezi tématy se také objevuje politika.

Osvětová a lidová činnost je ve sledovaných časopisech jedním z dominantních témat, které prostupuje řadu jiných. Objevují se příspěvky přinášející teoretické poznatky a obecné myšlenky o vzdělávání dospělých i praktické příklady. Autoři České osvěty se problematice lidové výchovy věnují spíše na mezinárodní úrovni a přinášejí příklady zahraniční praxe. V domácím prostředí se časopis častěji zaměřuje na statistické informace výročních zpráv vzdělávacích organizací v celé ČSR. Z příspěvků je patrný výrazný rozdíl v organizaci lidových aktivit mezi Čechami a Moravou (vyšší úroveň a lepší zázemí) na jedné straně a Slovenskem a Podkarpatskou Rusí (nižší úroveň) na straně druhé. Dělnická osvěta přináší podobně jako Česká osvěta příklady zahraniční praxe a hodnocení domácích vzdělávacích aktivit.

Osvěta venkova věnuje v tématu lidové výchovy větší prostor domácímu prostředí, konkrétně venkovu. Na obecné úrovni řeší problematiku organizace lidových aktivit, otázku vhodných vzdělávacích prostor a práce přednášejících. V praxi přináší přehled uspořádaných kurzů. Zřejmý je požadavek vhodnosti a účelnosti kurzů pro venkovské obyvatelstvo. Stejně jako v případě České osvěty je i zde naznačena odlišná úroveň vzdělávací práce v různých částech ČSR.

Poměrně velká část příspěvků České osvěty a Osvěty venkova se zabývá

teoretickým výkladem a praktickými problémy realizace lidových zákonů, především zákona o organizaci lidových kurzů občanské výchovy a zákona o veřejných knihovnách. Vedle detailních rozborů jsou v některých příspěvcích navrhovány dílčí úpravy těchto zákonů. Dělnická osvěta se tomuto tématu věnuje jen okrajově, a to v souvislosti s navrhovaným programem sociální demokracie.

Kromě teoretických úvah o vzdělávání informují časopisy, jak bylo naznačeno výše, také o konkrétní činnosti jednotlivých spolků a organizací. Mimo problémů celostátních, se objevují potíže na lokální úrovni způsobené jednak vzájemnou konkurencí jednotlivých spolků a vzdělávacích organizací (v některých případech se jedná o konkurenci podmíněnou národností otázkou – soužití Čechů a Němců), ale také neochotou spolupráce těchto organizací se zákonem ustavenými osvětovými sbory a komisemi, které jsou vnímány také jako určitá forma konkurence.

Ze statistických informací výročních zpráv a jejich hodnocení, ale i jiných článků, je možné vytvořit si určitou představu o fungování těchto organizací, ale také o problémech, se kterými se tyto organizace potýkají. K nejčastějším patří nedostatečné financování, nevyhovující výukové prostory, nedostatek přednášejících či nedostatečně specifikované kompetence organizátorů.

Dalším významným tématem všech časopisů je knihovnictví, jemuž opět věnují větší pozornost Česká osvěta a Osvěta venkova, v nichž nalezneme jednak výklady zákonů, ale i obecnější úvahy o financování knihoven, práci knihovníků nebo možnostech knihoven v oblasti vzdělávání. Společnou snahou řady autorů je zásobování knihoven „kvalitní“ literaturou (odbornou i beletrií). Za tímto účelem jsou v periodikách publikovány stručné anotace knižních titulů sloužících jako doporučení. V Osvětě venkova je kladen důraz na literaturu, která se zaměřuje na venkovské obyvatelstvo a jeho problematiku. Česká osvěta nabízí širší spektrum literatury.

Dělnická osvěta se, na rozdíl od předchozích periodik, zaměřuje striktně na socialistickou literaturu. Vyslovuje požadavek angažovanosti literárních děl a všechna podrobuje ideologickým hodnocením.

Vedle literatury se časopisy věnují i jiným druhům umění, médiím a kultuře obecně. Společným tématem všech tří periodik je rozhlas a možnosti jeho využití. Znovu se setkáváme se situací, kdy je této oblasti věnována větší pozornost v České osvětě a Osvětě venkova (samostatné rubriky) než v Dělnické osvětě.

V případě Dělnické osvěty platí i v jiných uměleckých oborech přísná ideologická kritéria a požadavek angažovanosti umění. Kromě literatury se to týká

především divadla, ale také například hudby.

Česká osvěta ve sledovaném ročníku preferuje divadlo a loutkářství. Autoři článků se věnují obecným úvahám o divadle a loutkářství, ale dávají také praktické rady a podněty k realizaci konkrétních představení. Navíc jsou v rámci vzdělávacích aktivit nabízeny přednášky a semináře, které by měly vést k rozvoji hereckých a režisérských dovedností. Řada kurzů pořádaných lokálními organizacemi poskytuje vzdělání v literatuře, hudbě či výtvarném umění.

Osvěta venkova v rámci různých druhů umění upřednostňuje divadlo a podobně jako Česká osvěta nabízí některé teoretické úvahy a poskytuje praktická doporučení k tomuto oboru. Vedle divadelnictví nalezneme také práce věnující se hudbě. Podpoře řady autorů se těší filmová produkce (umělecké i naučné filmy). V rámci kulturních aktivit se v článcích tohoto periodika apeluje na podporu a rozvíjení venkovských tradic jako protiváhy městského prostředí.

Zprávy ze zahraničí byly již zmíněny ve výkladu o osvětových a lidovýchovných aktivitách, kde se především Česká osvěta a v menší míře také Dělnická osvěta zabývá hodnocením zahraničních vzdělávacích systémů a některými příklady dobré praxe. Česká osvěta nabízí podobné příspěvky i z knihovnictví. Dělnická osvěta otiskuje ve sledovaném ročníku zprávy o hospodářství v sovětském Rusku, nebo popisuje politické systémy jiných států či charakterizuje mezinárodní spolupráci sociální demokracie. Ve většině případů se však časopisy věnují stručným aktualitám ze zahraničí (mezinárodní sjezdy a konference, nebo zajímavosti z oblasti vzdělávání).

Časopisy také věnují pozornost některým významným politickým představitelům, umělcům, nebo osobnostem, jejichž práce je nějak spjata se vzdělávacími aktivitami. Často se tak děje v případě významného životního jubilea (například 80. narozeniny T. G. Masaryka).

Jedním z témat, které je třeba zmínit v souvislosti se sledovanými časopisy, je politika a ideologie. V případě České osvěty a Osvěty venkova se lze s obojím setkat jen okrajově. Objevuje se jen ve výkladech lidovýchovných zákonů, v nabídce vzdělávacích kurzů, nebo v několika poznámkách hodnotících politickou či společenskou situaci.

V Dělnické osvětě se stává centrálním faktorem, který prostupuje a ovlivňuje všechna ostatní témata. V předchozím výkladu byl zmíněn příklad umění, které je v Dělnické osvětě podrobeno levicovým ideologickým kritériím a je na něj kladen požadavek výrazné angažovanosti. Socialistická politika a ideologie je obsažena

v celém sledovaném ročníku časopisu, jehož stěžejním tématem se stala diskuse o novém politickém programu sociální demokracie. Řada příspěvků se tak zabývá politickými otázkami (hospodářství, politický systém, obrana, vzdělání a sociální politika). Mimo to se zde často setkáme s obhajobou a interpretací socialistické politiky.

Pojetím témat získávají časopisy odlišné vyznění a orientaci na specifickou skupinu adresátů, nebo prostředí, jemuž mají být určeny. Česká osvěta se snaží obsáhnout co možná nejširší spektrum témat souvisejících s osvětovou a lidovými výchovnými činnostmi. Jednoznačně má sloužit jako teoretická a praktická podpora těchto aktivit pro osvětové a lidovými výchovné organizace a pracovníky na různých úrovních systému (od celostátní až po lokální). Osvěta venkova soustředí svoji pozornost hlavně na venkovské prostředí. Vytváří účelovou podporu pro všechny kulturní a vzdělávací práce, jež mají zvýšit vzdělanost venkovského obyvatelstva a postarat se o rozvoj venkova. Časopis *Dělnická osvěta* se zaměřuje především na politické problémy a jejich ideologické zdůvodnění. Uvedený ročník slouží spíše jako prostředník a obhájce politických názorů. Zatímco první dva časopisy vytvářejí prostor především pro vzdělavatele, slouží *Dělnická osvěta* spíše stranickým funkcionářům.

Obecně lze říci, že časopisy vybraných osvětových a lidovými výchovných institucí se na základě analýzy ročníků z let 1929 a 1930 nejvíce shodují ve struktuře a tématickém zaměření. Nejčastěji se věnují teorii a praxi osvětové a lidovými výchovné činnosti v ČSR i v zahraničí (právní rámec, činnost organizací na různé úrovni, příklady inspirativních aktivit), knihovnictví, kulturním a uměleckým otázkám v souvislosti se vzděláváním, možnostem využívání médií a významným osobnostem z politiky, kultury a vzdělávání. Základní odlišností je míra, jež jednotlivá periodika těmto oblastem věnují. V časopisech *Česká osvěta* a *Osvěta venkova* je důraz kladen na vzdělávání, knihovnictví, kulturu a umění, v *Dělnické osvětě* dominuje politika.

Na základě uvedených rozborů a komparací sledovaných ročníků časopisů osvětových a lidovými výchovných institucí můžeme sestavit výstižný profil jednotlivých periodik.

Časopis *Česká osvěta* vydával Masarykův lidovými výchovný ústav (Svaz osvětový). Ve sledovaném období byl z vybraných časopisů periodikem nejdéle vycházejícím (jedná se o 26. ročník). Redakční radu ročníku 1929-1930 tvořili L. Cabálek, A. Chaloupka, A. Rambousek a T. Trnka. Příspěvateli byli například R. Balaš, F. Grepl, F. Loubal nebo A. Matula. K hlavním rubrikám periodika patří *články*, *lidové knihovny*, *osvětový věstník*, *lidové školy*, *lidové jeviště*, *loutkářství*, *rozhlás* a *lidová výchova*.

v cizině.

Informace jsou zaměřeny nejobecněji. Nabízí široké spektrum témat zacílených na osvětovou a lidovýmičnou práci. Poskytuje podklady hlavně osvětovým a lidovýmičným pracovníkům, ale také širší veřejnosti.

Ve svých rubrikách se podrobně věnuje právnímu rámci, v němž probíhá osvětová a lidovýmičná činnost a aktivitám, které ji podporují a rozvíjejí. Zaměřuje se teoretické i praktické otázky knihovnictví. Z kultury a umění se soustředí především na literaturu, divadlo a loutkářství. Upozorňuje na aktuální nabídky vzdělávacích kurzů a zveřejňuje výroční zprávy lidových škol a jiných lokálních vzdělávacích organizací. Dále se věnuje teoretickým a praktickým otázkám lidové výchovy v ČSR i v zahraničí.

Časopis *Dělnická osvěta* vydávala Dělnická akademie. Ve roce 1930 vycházel 16. ročník periodika. Byl řízen V. Patzakem a J. Stolzem. V časopise publikovali také V. Běhounek, J. Čecháček, Z. Kojecký, J. Franta nebo J. Vozka. Hlavní rubriky časopisu tvoří úvodní stati, *knihovna*, *čítárna*, *rozhledy*, *poznámky*, *dokumenty* a *diskuse*.

Periodikum je velmi silně ovlivněno levicovou politikou a ideologií. Věnuje se především politickému programu sociální demokracie (hospodářství, obrana, vzdělání a politický a sociální systém) a jeho ideovému a politickému zdůvodnění. K dalším tématům patří osvětová a lidovýmičná činnost (hlavně na příkladech zahraniční praxe), významné osobnosti levicové politiky, odborná literatura a beletrie či divadelnictví. Umění je podrobováno kritice podle ideových kritérií (socialismus, marxismus, historický materialismus).

Autoři periodika používají také slovník související s tímto politickým a ideologickým zaměřením (dělnická třída, dělnické hnutí, třídní boj nebo revoluce). Deklarují, že v centru jejich pozornosti stojí dělnická třída a dělnické hnutí, jejichž rozvoji a pomoci má časopis sloužit. Primárními příjemci informací tohoto časopisu se zdají být straničtí funkcionáři sociální demokracie.

Časopis *Osvěta venkova* vydávalo Svobodné učení selské a Říšská jednota republikánského dorostu československého venkova. V letech 1929 a 1930 vyházel první ročník. Jeho redakční radu řídil A. Filáček. Hlavními přispěvateli byli A. Matula, J. Kettner, F. K. Soukup, A. Skála nebo A. Chaloupka. Nejvýznamnější rubriky tvoří úvodní stati, *Organizace osvětové práce na venkově*, *Organizační věstník S.Ú.S.*, *Lidová výchova doma i v cizině*, *Rozhledy po kulturní práci dorostu* a *Pohledy do literatury lidovýmičné*.

Časopis soustřeďuje svoji pozornost na kulturní, hospodářský a vzdělanostní rozvoj venkova a venkovského obyvatelstva. Tomu účelu jsou také přizpůsobeny všechny teoretické úvahy a praktická doporučení, jež poskytují autoři různých příspěvků. Vedle informací o fungování jednotlivých organizací se časopis věnuje literatuře, divadlu, filmu a rozhlasu. Především jejich možnostem v osvětové a lidovými výchovné práci.

6 ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnovala analýze časopisů *Česká osvěta* (periodikum Masarykova lidovýchovního ústavu), *Dělnická osvěta* (periodikum Dělnické akademie) a *Osvěta venkova* (periodikum Svobodného učení selského) v období let 1929 a 1930, přičemž se zaměřila na souvislosti vývoje osvětové a lidovýchovní práce na území dnešní České republiky na konci devatenáctého a v první polovině dvacátého století, na problematiku terminologických nejasností sledovaného období, existenci a provázanost nejvýznamnějších vzdělávacích organizací a právní rámec, v němž se osvětová a lidovýchovní činnost uskutečňovala.

Každý z časopisů má svá specifika, která souvisejí především s předpokládaným rozsahem a čtenářskou základnou. Lze také vysledovat některé podobnosti, jež se týkají především struktury časopisů. Ta vychází z aktuálních témat.

V obecné struktuře lze témata sledovaných časopisů rozdělit na práce věnující se teorii vzdělávání dospělých, zákonnému normování lidové výchovy, aktualitám v této oblasti z domácího a zahraničního prostředí, činnosti organizací a spolků a jejich vzájemné spolupráci, informacím z knihovnictví a literatury, možnostem využití různých druhů umění a médií ve vzdělávání dospělých. K dalším tématům patří významné osobnosti veřejného života (politika, kultura, vzdělávání), nebo politika a ideologie.

Časopisy se liší především v míře, kterou věnují jednotlivým oblastem. *Česká osvěta* a *Dělnická osvěta* se častěji zaměřují na zprávy a aktuality ze zahraničí, zatímco *Osvěta venkova* se více soustředí na domácí prostředí. *Česká osvěta* a *Osvěta venkova* přinášejí více informací o fungování vzdělávacích organizací a více prostoru poskytují možnostem využití umění a médií ve vzdělávání. Jejich společným tématem je činnost rozhlasu v lidové výchově, jinak *Česká osvěta* preferuje literaturu, knihovnictví, divadlo a loutkářství. *Osvěta venkova* vedle literatury a ochotnického divadla staví do popředí filmovou produkci.

Dělnická osvěta se umění a médiím věnuje v menší míře než předchozí dva časopisy. V centru zájmu sledovaného ročníku stojí politický program a jeho ideologické zdůvodnění a obhajoba. Tím se na stránkách periodika objevují specifická témata, jako například obrana, hospodářství zahraniční nebo sociální politika. Navíc všechny umělecké obory podrobuje ideologické kritice (socialismus, marxismus,

historický materialismus). Ideologii je také přizpůsobena terminologie řady článků (například dělnická třída, dělnické hnutí, třídní boj apod.).

Specificky se časopis *Česká osvěta* zaměřuje na pomoc osvětovým a lidovýchovným pracovníkům v různých oblastech vzdělávání. Časopis *Osvěta venkova* se věnuje především na rozvoj tradic, kultury a vzdělanosti na venkově. Výrazněji se vymezuje vůči městu. Časopis *Dělnická osvěta* slouží z větší části jako tribuna pro politiky a stranické funkcionáře sociální demokracie.

Některé původní předpoklady týkající se informování o aktualitách z politického a společenského života – hospodářská krize a česko-německé vztahy, se nepotvrdily. Těmito dvěma tématy se periodika prakticky nezabývají. Provázanost s politikou se potvrdila prakticky jen v případě *Dělnické osvěty*.

Zpracování této tematiky naráží na některé překážky. K těm hlavním patří nedostupnost, zastaralost, nebo ideologická zabarvenost některých nutných materiálů. Navíc k některým prvorepublikovým vzdělávacím a lidovýchovným organizacím existuje velmi málo informačních zdrojů, k jejich časopisům informace prakticky neexistují.

Zpracování není vzhledem k rozsahu bakalářské práce vyčerpávající. V případě práce s periodikou zabývajícími se osvětou a lidovýchovou je v budoucnu možné věnovat se jednomu časopisu v širším časovém období než je jeden ročník. Stejně tak by bylo možné sledovat v delším časovém úseku jednoho, nebo více časopisů některá dílčí témata. Časopisy také poskytují řadu cenných zpráv o fungování osvětových a lidovýchovných organizací od lokálních až po ty s celostátní působností, přičemž informace o lidovýchovných institucích v první republice jsou často nedostupné, nebo zastaralé. Budoucí práce by se také mohla věnovat nejvýznamnějším osobnostem vzdělávání dospělých v tomto období.

7 SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

EISENMEIER, Josef. *Volksbücherei und Volksbildung*. Prag : Deutsche Verein zur Verbreitung gemeinnütziger Kenntnisse, 1920. 16 s.

CHLUP, Otakar. KUBÁLEK, Josef. UHER, Jan. *Pedagogická encyklopedie*. Praha : Novina, 1938-1940.

LEHMANN, Emil. *Die Gesellschaft für deutsche Volksbildung in der Tschechoslowakischen Republik : ihr Ziel, ihre Aufgaben ihre Arbeit*. Reichenberg : Fr. Kraus, 1929. 32 s.

PATZAK, Václav. *Čtyřicet let výchovné práce Dělnické akademie : 1896-1936*. Praha : Dělnická akademie, 1936. 59 s.

PALÁN, Zdeněk. *Základy andragogiky*. Praha : Vysoká škola J.A. Komenského, 2003. 199 s. ISBN 80-86723-03-8.

PALÁN, Zdeněk. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. Praha : DAHA, 1997. 159 s. ISBN 80-902232-1-4.

POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2003. 243 s. ISBN 80-246-0508-2

RAMBOUSEK, Antonín. *Masarykův lidovýchovný ústav [Svaz osvětový] : jeho vznik a vývoj [1906-1926]*. Praha : Masarykův lidovýchovný ústav, 1926. 46 s.

ŠKODA, Kamil. *Kapitoly z dějin andragogiky*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1996. 137 s. ISBN 80-7184-326-1.

ŠKODA, Kamil. *Dejiny osvety v Československu 1918-1975*. 1. vyd. Bratislava : Obzor, 1977. 258 s.

TRNKA, Tomáš. *Lidová výchova, její theorie, složky, metody a organisace*. 1. vydání. Praha : Masarykův lidovýchovný ústav, 1946. 191 s.

TRNKA, Tomáš. *Základy lidové výchovy*. Praha : Masarykův lidovýchovný ústav (Svaz osvětový). 1943. 64 s.

TRNKA, Tomáš. *Vývoj naší lidové výchovy*. Praha : Masarykův lidovýchovný ústav (Svaz osvětový), 1936. 163 s.

Ústřední škola dělnická : Vzdělávací ústředí Československé strany socialistické 1898-1926. Praha : Ústřední škola dělnická, 1926. 51 s.

Zákon č. 67/1919 Sb., o organizaci lidových kurzů občanské výchovy, ze dne 7. února 1919.

Zákon č. 430/1919 Sb., o veřejných knihovnách obecních, ze dne 12. července

1919.

Zákon č. 75/1920 Sb., jímž se zatímne upravuje organisace hospodářských škol lidových, ze dne 29. ledna 1920.

Zákon č.80/1920 Sb., o pamětních knihách obecních, ze dne 30. ledna 1920.

Zákon č. 251/1922 Sb., jímž se mění některé zákony o služebních poměrech učitelstva veřejných škol obecných a občanských, ze dne 13. července 1922.

Dekret prezidenta republiky č. 130/1945 Sb., o státní péči osvětové, ze dne 26. října 1945.

Česká osvěta : Lidovýchovný obzor. Praha : Státní nakladatelství, 1930. Roč. 26., 1929-1930.

Dělnická osvěta : rádce výchovný a vzdělávací : věstník Dělnické akademie v Praze. Praha : Dělnická akademie, 1930. Roč. 16., 1930.

Osvěta venkova : Rádce lidovýchovných pracovníků venkovských. Praha : Ústřední spolek Svobodné učení selské, 1930. Roč. 1., 1929-1930.